

Tartalom

MEDITÁCIÓ	
Ordass Lajos: Elvégeztetett!	1
IGEHIRDETÉS	
id. Kendeh György: Tanúskodásra mozgósító örömhír	2
EMLÉKEZÜNK	
id. Magassy Sándor: 1848. március 15.	6
KÖSZÖNTÉS	
Botta István 80 éves	7
TANULMÁNY	
Adámi László: Állásfoglalás a megigazulás „közös értelmezéséről” szóló LVSZ–Vatikán Nyilatkozat kapcsán	9
id. Magassy Sándor: A megigazulás tanításának „ökumenikus” olvasata ...	13
Gyapay Gábor: A Faszor újjászületése (II. rész, befejezés)	22
Boleratzky Lóránd: Még egyszer az országos felügyelői tisztségről	28
id. Magassy Sándor: Végszó „az országos egyházi felügyelői tisztség történetisége” témához	31
Dóka Zoltán: Egy út – egy sors (Keken András portréjához)	32
DOKUMENTUM	
Keken András: „...nemleges válaszom indoklása...”	36
Nyilatkozat	37
TARTALMI ÖSSZESÍTŐ	40

KERESZTYÉN IGAZSÁG

Az Ordass Lajos Baráti Kör negyedévi folyóirata
Független evangélikus teológiai és kritikai lap

Új folyam 37. szám – 1998. TAVASZ

Felelős szerkesztő: Ittész Gábor (tel.: 96-439-381)

Felelős kiadó: id. Kendeh György (tel.: 1-166-2523)

A szerkesztőbizottság tagjai: D. Dóka Zoltán, Ittész János, id. Magassy Sándor,
Rózse István

Szerkesztőség: 9024 Győr, Liezen-Mayer u. 41.

Kiadóhivatal: 1114 Budapest, Bocskay út 10.

Csekkszám: Ordass Lajos Baráti Kör, Budapest – OTP XI. ker. 11711034-20081452

Nyomdai kivitelezés: FÉBÉ Bt.

Felelős vezető: Tóth Béla

HU ISSN 0865–2163 – Törzsszám: 1996/320 – Eng. szám: III./E1/20/1989

Ordass Lajos:

Elvégeztetett!

„Miután Jézus elfogadta az ecetet, ezt mondta: ‚Elvégeztetett!‘
És fejét lehajtva, kilehelte lelkét.”

(Jn 19,30)

Uram!

Megváltó műved végeztetett el. Így: véres haláloddal.

Az emberben és a világban hatalmaskodó gonosz ellen nem elég a bölcs tanító szó. Ha valaki volt a világon, aki a nemesebb életről, az új és jobb emberről vonzó tanítást adott, akkor az minden bizonytal Te voltál. De – tanításod és az azt igazoló páratlan életpéldád – a gonosszal szemben nem volt elég. Keresztyénségen kívül és keresztyénségen belül is hiú ábránd marad haladásról, fejlődésről, fölvilágosodásról, vagy ezekhez hasonlókról beszélni. A Golgotán a kereszt örök időnkig tanúskodik erről: szép tanítás, vagy hősi példa a gonoszt megverni és legyőzni nem tudja.

Uram!

Ma, véres haláloed emléknapiján nyisd meg szememet is, szívemet is. Kereszted győzzön meg: a gonoszt csak a legnagyobb hatalom – a szeretet – győzheti meg. Ha a bűn elleni küzdelemről van szó, akkor olyan szeretet kell, amely kész elmenni egészen a megváltó haláláig. Vedd le ajkamról ezeket a kis szavakat: haladás, fejlődés, fölvilágosodás. Helyükbe ültessd a legnagyobb szót: megváltás!

„Elvégeztetett!” – megváltó műved végeztetett el.

Itt van az én menedékem!

Itt van az én hazaérkezésem!

*

Királyi zászló jár elől;
Keresztfa titka tündököl,
Melyen az élet halni szállt,
S megtörte holta a halált.

(189. ének 1. v.)

id. Kendeh György

Tanúskodásra mozgósító örömhír¹

„A hét első napján, korán reggel, amikor még sötét volt, a magdalai Mária odament a sírhoz, és látta, hogy a kő el van véve a sírről. Elfutott tehát, elment Simon Péterhez és a másik tanítványhoz, akit Jézus szeretett, és így szólt hozzájuk: „Elvitték az Urat a sírból, és nem tudjuk, hova tették!” Elindult tehát Péter és a másik tanítvány, és elmentek a sírhoz. Együtt futott a kettő, de a másik tanítvány előrefutott, gyorsabban, mint Péter, és elsőnek ért a sírhoz. Előrehajolt, és látta, hogy ott fekszenek a lepedők, de mégsem ment be. Nyomában megérkezett Simon Péter is, bement a sírba, és látta, hogy a leplek ott fekszenek, és hogy az a kendő, amely a fején volt, nem a lepleknél fekszik, hanem külön összegöngyölítve, egy másik helyen. Akkor bement a másik tanítvány is, aki elsőnek ért a sírhoz, és látott, és hitt. De még nem értették az Írást, hogy fel kell támadnia a halálból. A tanítványok ezután hazamentek.”

(Jn 20,1-10)

Mi keresztyének nagy diadal emlékére gyülekeztünk egybe e kedves ünnepen. A felolvasott történettel most Isten kiszólít bennünket emberi elgondolásaink, kicsinyes véleményeink kuckóiból, kiszólít tudományos gondolataink és megfigyeléseink szűkös korlátaiból, kihív a hit végtelen távlatú szabad ege alá. Az emlékezésnek e drága óráján azt mondja itt valamennyiünknek az Úr: Emberek! Most hagyjatok el mindent, amit ti tudtok... Most felejtsetek el mindent, amivel ti olyan nagyra vagytok... Most nézzétek, csodáljátok az én művemet!... Azt szemléljétek most, amit én tudok!... Tanuljátok meg, hogy amíg ti élitek a magatok szürke kis életét, végzitek a napi robotot, civódtok kicsiségeken, zsörtölődtek egymással, irigykedtek a másokra és siránkoztok az élet gondjain-bajain –, addig közben történt valami. Valami, amire felujjonghat a szív, örömmel hozsannázhat a lélek... Húsvét lett!... Krisztus feltámadott!... Ez pedig nem az ember műve, hanem egészen az enyém, éppen úgy, mint a teremtés!... Az enyém, akinek gondolatai nem a ti gondolataitok, akinek az ítéletei kifürkészhetetlenek, az útjai kinyomozhatatlanok, a hatalma pedig elképzelhetetlen... Húsvét ünnepe egészen az enyém, aki azoknak, akiket szeretek, azt készítem el, amit szem nem látott, fül nem hallott, s ami az ember elméjében meg sem fordult!

Mi itt ma ennek a nagy diadalnak a szemléletére jöttünk össze. Ha erre tekintünk, akkor el kell töltsön itt most minden szívet a nagy öröm, a húsvéti hír: Üres a sír!... Krisztus feltámadott!... Krisztus él!...

Ezen mit sem változtat az a tény, hogy a húsvéti örömhír alapja egy az emberi értelem kategóriáit meghaladó kijelentés. Krisztus feltámadása nem ész-igazság, hanem *hitigazság!* Azaz még az üres sír mellett sem tudom úgy bebizonyítani, mint a számtani vagy mértani tételeket. Igazsága felől nem lehet a kételkedőt úgy meggyőzni, hogy az akarva, nem akarva kénytelen legyen elfogadni. Ó, tanul

¹ Elhangzott Bp.–Kelenföldön, 1961. ápr. 2-án, húsvét 1. ünnepén.

meg, Testvérem, húsvét örömét, kijelentését az eszünk révén soha, csak a hitünk által tehetjük magunkévá.

Krisztus feltámadásának elfogadásához mindig is *hit kell*. Nemcsak azon az első reggelen volt ez így. De így van ez azóta is mind a mai napig. Tőled is, tőlem is, személy szerint mindenkitől hitet kíván. Hitre van szükség ahhoz, hogy a húsvét valóban húsvét legyen, s öröm, békesség töltse el a szívünket.

Hogy ez nem lehetetlen, annak záloga ez a mai evangélium. Üzenete, tanítása nagyon könnyen összegeezhető. Mindössze annyi: Üres a sír, Krisztus feltámadott! Krisztus él!

Ez lett ugyanis nyilvánvalóvá Mária Magdaléna révén húsvét hajnalán, jó reggel, mikor még sötét volt. Hogy mi vitte, mi hajtotta ezt az asszonyt e szokatlan időben a sírhoz? – arról semmit sem szól a Szentírás. Általában nem sokat tudunk róla. Az feljegyztetett vele kapcsolatban, hogy Jézus 7 ördögöt űzött ki belőle, vagyis valami nagy testi-lelki megkötöttségéből szabadította ki. S azt is tudjuk, hogy némely asszonyokkal együtt vagonából ő is szolgált az Úrnak. Sőt, azok közé a kevesek közé tartozott, akik mindvégig ott álltak a Golgotán a keresztfá alatt is, mítsem félve a felbőszült tömeg indulatától.

E feljegyzésekből annyi nyilvánvaló, hogy a szeretetnek valami elszakíthatatlan szálaí fűzték őt az Úrhoz. Bizonytal ez a kapcsolat hajtotta a sírhoz, hogy még ott is szolgáljon holta után a drága Mesterének. És így, szolgálat közben jutott osztályos részül először neki az üres sír látása.

Hogy az üres sziklasír szájánál a döbbenetnek és a csodálatnak milyen pillanatait élte át, arról nem szól bővebben az evangélista. Csak annyit jegyez fel feledhetetlen emlékeiből, hogy szokatlan reggeli órában, futástól kipirult arccal jelenik meg Mária, és lihegő beszédben elmondja neki és Péternek a kétségbeejtő hírt: „Elvitték az Urat a sírból, és nem tudjuk, hová tették!” Aki pedig a két tanítványnak Jézushoz való viszonyát ismeri, az viszont nem ütközik meg azon a futáson sem, amellyel ők igyekeztek Aritmathiai József sírboltjához megbizonyosodni, hátha csak valami asszonyi fecsegésről van szó. A látvány azonban ugyanaz, ami Mária Magdolnát fogadta: a hatalmas követ elhengerítve találják, a fekvőhelyet tetem nélkül, s csak a keszkenő meg az összegöngyölt lepedő tanúskodik arról, hogy a drága Mester megtört teste itt volt. Szomorúan mentek azért vissza a tanítványok övéikhez, mert nem tudják meg az Írást, hogy fel kell támadnia a halálból.

Így adja vissza János evangélista késő vénségében a szem- és fültanú élményét az üres sírről. S teszi ezt azzal a határozott céllal, hogy mi is, akik olvassuk bizonyosságtételét, higgyünk a feltámadott Jézusban. Hogy az Úrnak fel kellett támadnia, annak Isten ígérete az alapja. Ama első húsvét óta pedig ott van a kétségbevonhatatlan tény is: az üres sír, aminek látása kényszerítette oda az apostolt is a hihetetlennek látszó hír elfogadására...

És az üres sír ténye kényszerítette a főpapokat és a farizeusokat is arra, hogy pénzen próbálják megvásárolni a sír őrzésére kirendelt pogány katonaságot annak igazolására, hogy a tanítványok lopták el éjjel a Mester testét. Ugyan bizony mi más ez az örökké visszatérő fufang, ha nem világos jele annak a hatalmas, sorsdöntő üzenetnek, amiről nekünk húsvét, az üres sír beszél: Krisztus feltámadott! É!! Nekünk élő Urunk és élő Megváltónk van, aki által elnyeletett a halál

örökre. Emberek! Keresztyének! Ezt jól tanuljátok meg. És hát örüljétek és örvendezetek! Ez a keresztyén életöröm örök forrása: az élő Úr és semmi más.

És ha gondolunk most arra is, hogy éppen ez volt az az üzenet, amely kimozdította sarkaiból az antik világot – ez volt az a hódító igazság, amely futótűzként terjedt el kelet és nyugat népei között, s rombadöntött minden emberi bölcsességet –, s ha nem feledjük el azt sem, hogy a keresztyénségnek éppen ez az a nagy tétele, alfája és omegája, amellyel történelme folyamán mindent – tehát a szenvedést, az üldöztetést, a mártíromságot is – vállalta, s ez a tétel csak az, hogy az Úr bizonynyal feltámadott –, lesz érthető, hogy nem szemfényvesztő csalóka játék vár itten mireánk, hanem mint keresztyének nagy diadal emlékére sereglettünk ma egybe.

De ez még nem minden. Az üres sír történetének még más üzenete is van. Mint Mária Magdolnának és a tanítványoknak, úgy nekünk is ma az a tisztünk, hogy beálljunk valamennyien az üres sírról, a feltámadott és élő Jézus Krisztusról szóló örömhír továbbadói közé. Más szóval: nemcsak az én tisztem, hanem a tiétek is az az elkötelezés, hogy hirdessétek: nekünk élő Urunk van!

S ha van kérő szó, amely titeket e helyről keres, az csak az lehet: Testvéreim, ti boldog hír birtokosai, hirdessétek az üres sír üzenetét! Ó, ha tudnátok, milyen sok szív várja ezt a jó hírt! Igen: hirdessétek, hiszen jönnek felétek, találkoztok nap mint nap fáradt, csüggedt, szomorú, elalélt lelkekkel, olyan emberekkel, akiken legvégigvert az élet kíméletlen ostroma... Találkoztok emberekkel, akik az élet forgatagában útszélre kerültek, akikre soha többé nem fog figyelni senki. A mindennapos úton találtak nyomorultakra, csonkabonkákra, elhagyottakra, özvegyekre, árvákra, kétségek között vívódókra... Visz utatok kórházakba, gyászolók közé... Itt is, ott is látjátok arcokon megjelenni a halálfélelem sápadtságát...

Vagy jártok műhelyekben, ahol nagy erőfeszítéssel dolgozik az ember...

Jártok piacon, utcán, barátok között, ellenség táborában, és mindenütt emberekkel találkoztok, köztük sírók és szomorkodók, magabízók és fennhéjázók: ó, hirdessétek nekik az üres sír tényét, azt, hogy feltámadott és él a Krisztus –, igen: hirdessétek, és el ne hallgassátok, mert élet, öröm csak ott van, ahol hisznek Benne az emberek!

Tudom, Testvérem, hogy ez a Mária Magdaléna-i szolgálat ma nem divatos. Nincs ázsiója sem, hiszen aprópénzre sem váltható, jól jövedelmező állásra ma nem alkalmas. Semmi előnnyel, kitüntetéssel nem jár, sőt, még csak nem is protezsáll!

De mert ma megint odakerült a világ, hogy élet és halál határmezsgyéjén jár, legyünk azok, akik az életet munkálják. Lássátok meg, hogy ernek a mi világunknak az a baja, hogy lázas sietségében, túlhajtott tempójában fáradt, földhöz tapadt... Az a veszedelmes, hogy csak azt nézi, látja, értékeli, ami a szeme előtt van, a fülnek kedves, a gyomornak és az érzékeknek öröme, kézzel fogható és anyagba szorítható... Ó, tudjátok, *akarjátok* előljárni, példát mutatni, embereket vinni azon az úton, amelyen a lelkek újból megtanulnak hinni és szeretni!...

Más szóval: Testvérem, nem tudnál úgy élni ebben a mai világban, hogy látadra minden emberen – legyen az csüggedt, fáradt, elesett – felragyogjon a hűsvét diadalmas fénye? Biztust feltámadott! Krisztust él!

Mondd, nem akarnád bizonyítani, hogy van igaz élet, van tisztaság, van szeretet, van hűség, van becsület, van igazság, van örökélet – igen: van, mert feltámadt és él a Krisztus, tehát érdemes élni, érdemes keresztyénnek lenni?!...

Mindezt azért kérdezem, mert hiszen az a valóság, hogy te magad is azért jöttél ide ez ünnepi órán, hogy visszakapjad az Urat, az életet... hogy megerősödj a hitben, amelyet próbál és emész a bűnnel szemben folyó naponkénti harc...

Mindezt azért kérdezem, mert csak az, akinek élő Ura, Krisztusa van, lesz olyan ember, aki tudja és bizonyítja, hogy egy másik törvény is van a világon, nemcsak az, aminek a testi világ hódol,... egy másik király országában is élünk, mint e-világ fejedelme,... egy másik élet lehetőségei is várnak rám, mint amely körül itt folyik a harc, s emberi számítás szerint a koporsóval ér véget.

Hidd el, Testvérem, életünk akkor kap értelmet, mélységet, fundamentumot, akkor lesz a munka áldott, a megpróbáltatás is könnyű, ha tudom, hogy Uram van, aki él, és én is vele!

Ebben a hitben megerősödni, s e hit fényét mások számára is meggyújtani –, ez a mai ünnep drága ajándéka.

Ne feledd hát –, az Írás mondja, az üres sír prédikálja, a tanítványok boldog vallomása azt tanúsítja: Krisztus feltámadott! Krisztus él! Nekünk élő Krisztusunk van!

Ezt a hírt szívünkbe zárhatjuk...

Ezt az üzenetet elvihetjük...

Ezzel a bizonyosságtétellel tartozunk is ma ennek a világnak, benne kicsinyeknek és nagyoknak, férfiaknak és nőknek. Hiszen örömünk, vigasztalásunk, reménységünk és békességünk forrása nekünk, bűn és halál kötelékében vergődő embereknek nem a pénz, nem a vagyon, nem a hímnév, nem a tudomány és nem a technika, hanem csak az a Jézus Krisztus, aki feltámadott és él!

Ünnepölj Gyülekezet! Mind, ti tanítványok, keresztyének! Tudjátok mi vár ránk?... Az, hogy vigyük magunkkal azt a jó hírt,... hogy járja át szívünket a drága vallomás,... az, hogy sugározza a szemünk, hirdesse magatartásunk, teremje meg életünk otthon, hivatás mezején annak gyümölcsseit, hogy nekünk élő Urunk, feltámadott Krisztusunk van!...

Keresztyének! Örvendezzünk!...

Isternek hálát zengjünk: üres a sír!...

Krisztus feltámadott!...

Krisztus él!...

Halleluja! Ámen.

*A Feltámadott békességével kívánunk áldott húsvétot
folyóiratunk minden Olvasójának,*

*A Keresztyén Igazság
szerkesztőbizottsága*

id. Magassy Sándor

1848. március 15.

A Párisban és Bécsben kitört forradalmak is hatással voltak Pest lelkes „márciusi ifjaira”, akik zászlaikra írták az „egyenlőség, szabadság, testvériség” jelszavát, s nemcsak a fogoly Táncsics Mihályt szabadították ki börtönéből, hanem a Tizenkét pont kinyomtatásával, terjesztésével, *Petőfi Sándor* tömegeket mozgósító Nemzeti dalával döntő lökést adtak a pozsonyi országgyűlés reformintézkedéseinek meghozatalához is. Míg Pesten az evangélikus Petőfi, addig Pozsonyban az evangélikus *Kossuth Lajos* volt az események meghatározó szereplője.

Március 15-e nem a szabadságharc kezdete, hanem a békés kibontakozás reménységének bölcsője. E napon még úgy tűnik, hogy a mindenfelől szorongatott elnyomó császári hatalom nem gátolja meg az Országgyűlés határozatainak életbeléptetését, s így valósággá válhat a jobbágyság felszabadítása, az egyházak – a protestantizmus – egyenjogúsítása, valamint a független magyar kormány megalakítása. Március 15-e a „győzelem napja”, melyről azonban rövid idő múlva kiderül, hogy a küzdelmek és megpróbáltatások kezdete.

A 150. évforduló alkalmával éppen ezért az látszik méltó ünneplésnek, hogy nem szűkítjük le a történelmi eszmélődésünket egyetlen napra és a diadalmas ifjú csapatra, hanem egy fájdalmasan szép folyamat kezdetét látjuk meg benne, melyben számosan – neves és névtelen egyháztagok – részt vállaltak. Jubileumi emlékezésünknek igaz és mély tartalmat ad, ha a szép eszmékért való lelkesedés mellett érzékeljük a kitartást, áldozatkészséget, szenvedést és önfeláldozást is. Az alábbi néhány név felsorolása arra való, hogy éreztesse: konkrét személyek, konkrét események, konkrét életsorsok jelenthetik azt a vonzó példát, mely mozgásba tudja hozni a mindennapok gondjaival küszködő és gyakran csüggyetegen lebénuló „kései unokák” nemzedékét, a XX. század végének társadalmát.

Emlékezünk *Petőfi Sándor* költőre, aki fiatal életét áldozta a szabadságért a segesvári csatában; *Kossuth Lajos* kormányzóra, aki haláláig a számkivetés keserű kenyerét ette; gróf *Leiningen Westerburg Károly* tábornokra, a „13 aradi vértanú” egyikére; *Görgey Artúr* tábornokra, a szabadságharc egyetlen veretlen hadvezérére, aki a különösen kegyetlen császári végzés értelmében elkerültre a bitót, és haláláig – sőt még halála után is – az „árulónak” kijáró megvetés terhét hordozta türelmemmel és békével; *Rázga Pál* lelkészre, akit Pozsony mellett végeztek ki a szabadságharc melletti kiállása miatt; *Haubner Máté* dunántúli, *Pákh Mihály* tiszai és *Szeberényi János* bányai egyházkerületünk püspökeire, akik várfogságot, börtönbüntetést és hivataluktól eltiltást szenvedtek; *Rajcsányi János* tanárra, aki éveken át bujdosásra, majd állásváltoztatásra kényszerült. Magyarok és németek, papok és világiak, főnemesek és jobbágyok, idősek és fiatalok egészen különböző életutakat jártak be, ám ugyanazt az életsorsot hordozták. És a tanulság is azonos: a szabadságnak március idusán diadalmasan kibomló zászlaja nem hanyatlík le végképpen, az áldozat nem hiábavaló és nem gyümölcstelen. „Nevesek” és „névtelenek” másfél évszázaddal ezelőtt élt nemzedéke kezet nyújt nekünk és megszólít bennünket. A mi szívünk pedig átmelegszik, és gondolatban hálás kegyelettel teszünk egy szál virágot sírjaikra.

A 80 éves Botta Istvánt köszöntjük

Köszöntjük a *tudós teológust*. Kutatásai elsősorban az egyháztörténet területén jártak rendkívül jelentős eredménnyel. A XVI. század három reformátor-óriása életét, szolgálatát ismerheti meg az érdeklődő sok évszázados félreértésektől, néha félremagyarázásoktól megtisztítottan, olyan életközelségben, mintha csak kortársaink lennének. Élete főművének a *Huszár Gállal* kapcsolatos monográfiát (1991) tekinthetjük, amely már magában véve is többet nyújt egy hányatott sorsú prédikátor életrajzánál. Benne tisztázódik a reformátor szolgálatának lutheri iránya, munkálkodásának rendkívüli sokrétősége, külföldi kapcsolatai, viszonya a hazai – s éppen az ő korában markánsan megerősödő – helvét (református) irányzathoz, illetve küzdelme az ellenreformációs törekvések meggátolása érdekében. Tulajdonképpen ennek az óriási munkának „melléktermékeként” jelent meg *Melius Péter ifjúságára* vonatkozó munkája (1978), mely szakmai körökben nemcsak feltűnést, de helyenként megdöbbenést is keltett. Botta filológiai bravúrral azonosítja ugyanis a nagy debreceni helvét irányú reformátort a harcosan lutheri irányzatot képviselő vágsellyei rektorral, Somogyi Péterrel, így – többek között – két „fél életet” illeszt egymáshoz és tesz teljessé, egyben reálissá is. Tisztázza egy újabb művében (1990) annak a súlyosan elmarasztaló és négy évszázadon át megingathatatlanul látszó vádnak alaptalanságát is, amely egyik legelső magyar reformátorunk, *Dévai Mátyás* élete végén bekövetkező helvét irányba fordulására vonatkozott. Kutatásainak eredményeit nemcsak könyveiben, de jónéhány cikkében is közkézre adja, s így nagyon fontos korrekciót kap az utókor *Melanchthon* már-már elvtelenségnek bélyegzett „békülékenységét” vagy akár az úrvacsora tanításának és gyakorlásának részletkérdéseit illetően. Nem kisebb jelentőségű Botta István vallástanítói elkötelezettségéből folyó tankönyvírói tevékenysége sem. *Hit és erkölcs* tant ír a gimnáziumok III. osztálya számára (1949), majd *Bibliai történetek* cím alá foglaltan az általános iskolák I–IV. osztályos tanulói számára ad közre négy hittankönyvet (1954, 1957), amelyekben a pontosan és általában kiválóan összefoglalt bibliai részleteket követően didaktikai szempontból is elsőrendű kérdések és feleletek találhatók. Szinte felmérhetetlen az a kár, amely abból adódik, hogy ezeket a hittankönyveket pár évi használat után kivonták a forgalomból, s ma már könyvészeti ritkaságnak számítanak. Tudományos eredményei maradványok, s remény van arra, hogy a még rejtett, vagy homályba borított értékek eldöb-utóbb napvilágra kerülnek.

Köszöntjük a *megújulás harcoss munkását*. Ordinalását (1940) követő segédlelkészi és vallástanári évek után belekerült az egyházi életet megrontó politikai áramlatok elleni küzdelembe (1948), s *Ordass Lajos* püspök oldalán küzd egyházunk identitásának megőrzéséért. A pártállami diktatúra kiszolgáló egyházvezetése előbb az óbudai lelkészi állás elfogadását teszi lehetetlenné (1948), majd Budapestről, Kelenföldről is száműzi (1959) egy kis Fejér megyei faluba, Tordasra, ahol – családjától elszakítva – szolgál nyugdíjba meneteléig (1986). Részt vesz az egyházi megújulási mozgalomban. Alapító tagjaként jelentős szerepet vállal az Ordass Lajos Baráti Kör létrehozásában (1988). Folyóiratunknak kezdettől fogva

szerkesztőségi tagja, – egy időben főszerkesztője, amelyet csak egészségének jelentős megromlása miatt ad fel (1995). Tudása és életbölcssége mellett emberi tartása is nagy kincs azoknak, akik híveiként, barátaiként életének, teológiájának, szolgálatának részeseivé válhattak.

Köszöntjük a *melegszívű testvért*. Megemlékezésünk csonka maradna, ha említetlenül hagynánk azt a tényt, hogy az elhagyatottak és az üldözöttek a legveszedelmesebb időkben is helyet kaptak a tudós lelkipásztor szívében és életében. A bátor, kitartó és áldozatvállaló szeretet elszakíthatatlan szálakkal fűzi össze őt mindazokkal, akik a születési évforduló (ápr. 10.) közeledtével megköszönik Istennek életét és szolgálatát, s akik Isten szeretetének további kiáradását kérik órá és hűségés küzdőtársára, feleségére.

Az Ordass Lajos Baráti Kör
és a Keresztyén Igazság szerkesztőbizottsága

„Ha a törvének átkától és a bűntől szabadosak vagyunk... a haláltól és a pokoltól is meg szabadultunk és bátorságunk vagyon.” Krisztus halála győzelmes halál. „A Krisztus győzödelmes halála a halált el nyelé, meg emészté és semmivé tövé, hogy ennek utána mi ellenünk semmi hatalma ne lehessen. Az ő kietlen tekinteti sem egyéb, hanem csak olyan mint amely lódaráznak fullánkja nincsen, ki nagy haraggal dong és szárnyait harsagtatja, de azért ugyan nincsen fullánkja, nincsen is senkit mivel meg marnyia és meg sebesítnyi.” Ezért „semmi egyéb a híveknek halála, hanem csak álom”, „sőt inkább a halál ő neki igaz ajtója, mely által e nyavalyás és veszedelmes életből az örökké való, igaz életre megyen”.

Világosan fejtegeti Huszár Gál prédikációjában azt, amit Luther úgy fogalmazott, hogy Isten mindenkor az ellenkezőjének látszatában cselekszik (sub contraria specie), s így ad lehelőséget az értelem mellett a hitnek. Átokká lévén, győz a törvény átkán, bűnné lévén, győzedelmeskedik a bűnön, s a halált elszenvedve diadalmaskodik a halálon. De élénk állítja azt a csodálatos cserét is, amelyet Krisztus a kereszten felkínál: átok helyett szabadulást, bűn helyett bocsánatot, halál helyett életet.

(Részlet Botta István *Huszár Gál élete, művei és kora* c. monográfiájából, 368. l.)

Adámi László

Állásfoglalás

a megigazulás „közös értelmezéséről” szóló LVSZ–Vatikán Nyilatkozat
kapcsán

1. Az EKE 1997. december 2-án Nyáregyházán megtartott találkozóján röviden ismertettem és kommentáltam a fent említett Nyilatkozatot, melynek teljes címe: „Közös nyilatkozat a megigazulásról szóló tanításról, 1997 (Végső javaslat). Készítette: a Lutheránus Világszövetség és A Keresztény Egységet Előkészítő Főpapi Tanács Közös Bizottsága”. (Megjelent: LP 1997/7–8. sz.) Más testvérekkel együtt fölhívtam a figyelmet arra, hogy ezzel a nyilatkozattal szemben elkerülhetetlenül szükséges állást foglaljunk.

2. Mint az Evangélikus Élet 1998/3. számából (január 18.) megtudhattuk, Magyarországi Evangélikus Egyházunk Országos Presbitériuma 1997. december 2-án, Budapesten megtartott ülésén úgy döntött, hogy felhatalmazza az Országos Elnökséget a nevezett Nyilatkozat egyházunk nevében történő elfogadására. Idézek a határozat indoklásából: „Ezen Nyilatkozat elfogadása nem jelenti, hogy az Evangélikus és Római Katolikus Egyház a megigazulás teológiai kérdéseiben minden részletben egyetért. Jelenti, viszont, ahogyan a Nyilatkozat fogalmazza, hogy a teológiai párbeszédnek a II. Vatikáni Zsinat utáni tisztázódási folyamatában mindkét fél részéről visszavonhatóak azok a kölcsönös kiátkozások, amelyek a trentói katolikus zsinat, valamint az evangélikus hitoallási iratok megfogalmazásai voltak” (Ev. Élet, 1998. jan. 18. 3. oldal – kiemelés tőlem).

3. A határozat idézett indoklása enyhén szólva: pontatlan, határozottabban fogalmazva: téves, sőt hamis! Maga a Nyilatkozat ugyanis nem a „kölcsönös kiátkozások visszavonásáról” beszél, hanem a következőképpen fogalmaz: „Nincs benne minden, amit az egyik vagy másik egyház a megigazulásról tanít; de a megigazulástan alapigazságainak közös konszenzusát foglalja össze, és megmutatja, hogy a megmaradt különbségek tanbeli elítélésre már többé nem adnak okot” (Nyilatkozat 5. pont). Ezzel „lehetővé” kívánja tenni, hogy „kötelező érvényű döntéseket hozzanak” (Nyilatkozat 4. pont). Miután gondosan csiszolt mondataival, az állítólagos konszenzus kimutatása érdekében, egy sor lényegi különbséget elfedett (főleg a kegyelem elnyerésének módjára vonatkozóan, lásd pl. 25. és 28. pont a keresztség emlegetésével), a Nyilatkozat azt állítja: „Az evangélikus egyházak e nyilatkozatban bemutatott tanításai nem esnek a Tridenti Zsinat elmarasztaló ítéletei alá. Az evangélikus hitoallási iratokban megtalálható elmarasztaló ítéletek nem érintik a római katolikus egyház e nyilatkozatban bemutatott tanítását” (Nyilatkozat 41. pont – kiemelés tőlem).

4. Visszavonásról tehát – legalábbis Róma részéről – szó sincs! Hogy is vonhatna vissza Róma bármit a dogmaiból, hiszen tanrendszere megbonthatatlan építmény: csak tovább „építeni” és „csinosíthatni” lehet! Az eltorzult – mert nem az Úr Jézus Krisztus igéje iránti egyértelmű engedelmesség egységére törekvő – ökumenizmus elvakult szerelmesei ne akarják velünk elhitetni (naivitásból vagy bármiféle

érdekből), hogy Róma valamit is visszavon majd a Tridenti Zsinat határozataiból! Nem, itt csak arról van szó, hogy a Nyilatkozatban bemutatott tanításaink állítólag „nem esnek a Tridenti Zsinat elmarasztaló ítéletei alá”.

5. *Mit is mond ki azonban a Tridenti Zsinat?*

A Tridenti Zsinat 1. szakaszának (1545–1547) 6. ülészsaka foglalkozott a megigazulásról szóló tanítással. „A megigazulás a zsinat szerint folyamat, mely által az Istentől elfordult lélek megint kellő, azaz természetfeletti vonatkozásba kerül Istennel... A megigazulás folyamatával kapcsolatban a zsinat hangoztatta az előkészület fontosságát s a hit jelentőségét, továbbá a megigazulásban való növekedést, annak helyreállíthatóságát és a megigazulás gyümölcseinek, a jótetteknek lehetőségét, valamint az örök életet mint kegyelmet és jutalmat” (Dr. Szántó Konrád: A katolikus egyház története, II., 126. l., Ecclesia, Budapest, 1985). Dr. Nagy Gyula azt állapítja meg erről tömören: „a középkori semilegagyanizmus-hoz képest a Tridentinum biblikusabb (Isten megelőző kegyelme nélkül nincs kegyelemre, s az akarat szabad egyetértése és együttműködése a kegyelemmel)” (Dogmatika, Ev. Teol. Ak. jegyzet, 259. l., Bp., 1965). A tisztánlátás érdekében érdemes az alábbi részletet is idéznünk dr. Előd István Katolikus dogmatika c. könyvéből: „A Tridentinum Szent Ágoston szellemében járt el, amikor hangsúlyozta, hogy Krisztus a szőlőtő, és hogy a szőlővesszők csak az ő kegyelmi ereje folytán teremhetnek érdemszerző gyümölcsöket. Ha viszont a kegyelem segítségével jót tesz a megigazult ember, joggal bízhat annak ígéretében, aki a nevében nyújtott pohár vizet sem hagyja jutalom nélkül, és aki képes arra, hogy saját ajándékait a mi érdemünkül számítsa be. Az ember csak akkor képes érdemszerző cselekedetekre, ha Istennel együtt cselekszik, és ilyen esetben mindig Istené a nagyobb szerep (DS 9545–1550).

Éppen ezért a zsinat kizárással sújtja (anatematizálja) azokat, akik tagadják, hogy Isten ajándékai nem lehetnek egyúttal a mi valódi érdemeink is, vagy aki szerint nem tudjuk ezekkel valóban kiérdemelni a kegyelem növekedését, az örök élethez való jogot, az örök élet elnyerését és az örök boldogság nagyobb fokát (DS 1575; 1581). Ennek a definíciónak alapján a megigazultak számára az érdemszerzés lehetőségét dogmának kell mondanunk, és pedig abban az értelemben, ahogy a zsinat kimondta, és ahogy a zsinat szavait a hittudósok a korszerű hermeneutika szerint értelmezik.” (Id. mű 447. l., Szent István Társulat, Bp., 1978. – kiemelés tőlem). Ez a Tridentinumra alapozó gondolkodásmód teljes mértékig kitapintható a mostani közös Nyilatkozat római katolikus megfogalmazásaiban is! (Vö. Nyilatkozat 20. pont, 30. pont vége, 38. pont.) Tulajdonképpen röviden azt is lehet mondani, hogy a római katolicizmus összekeveri a megigazulás és a megszentelés kérdéseit, míg a reformátori teológia ezt a kettőt világosan megkülönbözteti.

Mindenesetre minket most elsősorban a Tridenti Zsinat éltető tételei érdekelnek. Ezekből idézek néhányat:

„Aki azt állítja, hogy a megigazító hit nem más, mint bizalom az isteni irgalmasságban, amely Krisztusért a bűnöket megbocsátja, vagy hogy ez a bizalom egyedül az, amely által megigazítottunk, az legyen kiközösítve.”

„Aki azt állítja, hogy a bűnös ember egyedül a hit által igazíttatik meg, és ez alatt azt érti, hogy semmi más nem kívántatik meg mint közreműködés a megigazulás kegyelmének eléréséhez, és hogy semmiképpen nem szükséges saját akarati tevékenység által felkészülni és előkészülni ehhez, az legyen kiközösítve.”

„Aki azt állítja, hogy az elnyert megigazultság jó cselekedetek által nem tartható meg és Isten előtt nem szaporítható, hanem a cselekedetek maguk csupán gyümölcsei és jelei az elnyert megigazulásnak, nem pedig okozói is növekedésének, az legyen kiközösítve.”

(Az idézetek Hansfrieder Hellenschmidt cikke nyomán, Informationsbrief der Bekenntnisbew. Febr. 1997.)

Itt olyan bibliai alapigazságokban való hitet sújtottak átokkal, amelyekről semmi áron sem mondhatunk le. És ezek valóban kiátkozások! Ezzel szemben a mi hitvallásaink (lásd pl. Formula Concordiae, Epitome, III.) a hamis tanítást („falsa dogmata”) vetik el és kárhoztatják: teljes joggal, Gal 1,6-10 alapján!

6. Föl kell tennünk a kérdést: Ha az evangélikusság tanításai jelenleg nem esnek a Tridenti Zsinat (Róma számára alapelveileg változatlanul érvényes!) kiátkozó tételeinek hatálya alá, akkor mi mit is tanítunk valójában? És mit tanít Róma?! Kétséggkívül vannak rendkívül pozitívan ható kijelentések a közös Nyilatkozatban. Csak egy példát idézek most ezekből: *„Közösen valljuk: Egyedül kegyelemből Krisztus megváltó munkájába vetett hitben, nem saját érdemeinkből, Istenünk elfogad minket és Tőle kapjuk meg a Szentlelket, aki megújítja szívünket, alkalmassá tesz és hív minket a jó cselekvésre”* (Nyilatkozat 15. pont). De aztán csak visszaköszön a jócselekedetek „érdemszerző” voltának igazolása róm. kat. részről a 38. pontban. *Általánosan jellemző Róma tanításaira, hogy igei és igeellenes elemeket kapcsol egybe. De hiszen éppen erre mond átkot Isten igéje („anathema”) Gal 1,6-10 igeszakaszában, ti. ha „el akarják ferdíteni a Krisztus evangéliumát”, és bárki bármit hozzászól az eredeti evangéliumhoz. Ezt az ítéletet pedig nincs joga visszavonni senkinek!*

Azt sem szabad elfelejtenünk, hogy a megigazulás kérdése nem emelhető ki Róma tanrendszerének egészéből. Mindazt is, amit oly szép megfogalmazásokban a Nyilatkozat állítása szerint *„közösen vallunk”, megfosztja erejétől a spiritiszta-bálványimádó hamis „Mária”-kultusz és a magát „Krisztus helyettesének” hirdető antikrisztusi pápai hatalmi igény stb. Lutherrel együtt szívfájdalommal vallom: „Ebben a kérdésben sem lehetünk sem elnézők, sem engedékenyek”* (Schmalkaldeni Cikkék Második tétel 17. szakasz).

Ebben a megvilágításban kitűnik, hogy a Nyilatkozat ilyen és hasonló megfogalmazásai csak elfedik a lényegi különbséget: *„Amikor a katolikusok több más kritériumot is kötelezőnek tartanak, akkor nem tagadják meg a megigazulástan üzenetének különleges szerepét. Evangélikusok és katolikusok együttes célja, hogy mindenben Krisztust vallják meg, akire mint egyetlen Közbenjáróra mindenben ráhagyatkozhatunk”* (Nyilatkozat 18. pont). Bárcsak így lenne, ahogyan az utóbbi mondatban olvashatjuk –, de nem így van, attól tartok, egyik oldalon sem. Az „elért konszenzus” egyáltalán nem tekinthető „hordozóképes alap”-nak, hanem olyan ez a Nyilatkozat, mintha nagy erőfeszítéssel és imponáló akrobata-mutatványokkal egy nagy föliát vontak volna egy óriási szakadék egyik részé fölé. De a szakadék ott van!

7. Hálát adhatunk Istennek, hogy a római katolikusok között is vannak – éppúgy, mint közöttünk –, evangéliumi hitű testvéreink, akik Róma minden tév-tanítása és elbűvölő hatalma ellenére egyszerű, bizodalmas hittel egyedül Jézus Krisztus igazságára hagyatkoznak. *Eszünk ágában sincs bárkit is kizárni Krisztus egyházából, aki igaz hit által valóban odatartozik. De Isten igéjének ítéleteihez ragaszkod-nunk kell, miközben magunkat is megítélni hagyjuk! Az egyházszakadást nem a tan-beli elítélések okozzák, hanem amint Luther mondja: „Aki pedig nem úgy tanít és él, ahogyan Isten igéje tanítja, az megszenteltség nélkülözti közöttünk Isten nevét. Ettől őrizd meg minket, mennyei Atyánk!”* (Kiskáté, Miatyánk, első kérés magyarázata).

8. A megigazulásban Isten a Szentlelke által hitre ébresztett bűnösnek Krisztus töké-letes igazságát ajándékozza oda merő kegyelemből, egészen. Ez a megigazulás nem folyamat, hanem az új élet kiindulópontja, és Krisztus igazsága soha, semmi-képpen nem válik „saját igazsággá”. Ehhez kell ragaszkodnunk, minden komprom-isszum nélkül!

Melanchthon, a lutheri teológiából fakadó sorokkal így ír erről hitvallási ira-tunkban: *„A bűnbocsánat elnyerése egyet jelent a megigazulással, e szerint a hely sze-rint: Boldogok, akiknek bűneik megbocsáttattak (Zsolt 32,1). Egyedül a Krisztusban való hittel, nem a szeretet által, nem is a szeretet vagy jó cselekedetek miatt nyerjük el a bűnbocsánatot, bár a szeretet nyomon követi a hitet. Tehát egyedül hit által igazulunk meg, úgy érte a megigazulást, hogy a bűnös igazzá lesz, vagyis újjászü-letik”* (Apologia, IV. cikk, 76–78. – kiemelés tőlem). Annak idején helyesen tanul-hattuk Teológiai etika c. jegyzetünkől: *„Egyházunk tanítása szerint a megigazulás-ban, Isten és a bűnös között semmi másnak nincs helye az ember részéről, egyedül csak a teljesen Krisztus érdemére, Isten kegyelmére hagyatkozó fiduciaális hitnek, amelyet az evangélium kelt bennünk”* (Dr. Nagy Gyula, 118. l., Budapest, 1959–1960).

9. *„Lelkiismeretem Isten igéjének foglya”* (Luther): Nincs joga uralkodni rajta sem pápának, sem püspöknek, sem Országos Presbitériumnak, sem Lutheránus Világ-szövetségnek. Ezért ragaszkodom azoknak Rómával szembeni ítéleteihez, akik egyér-telmű hitvallásukkal és szenvedésükkel, nem egyszer vérükkel pecsételték meg a refor-mációban Istentől visszakapott evangélium igazságát. *Isten igéjének, de a tévelygés-ben levő másik embernek a szeretete is erre kötelez.*

10. Állásfoglalásomat hadd koronázzák meg azok az igék, amelyek lelkiismer-etemben most különös fényvel világítanak: *„Mivel tehát megigazultunk hit által, békeségünk van Istennel a mi Urunk Jézus Krisztus által... Ha tehát már most meg-igazított minket az Ő vére által, még inkább meg fog menteni minket a haragtól. Mert ha akkor, mikor ellenségei voltunk, megbékéltetett minket az Isten önmagá-val Fia halála által, akkor miután megbékéltettünk, még inkább üdvözíteni fog élete által”* (Róm 5,1.9-10).

„Krisztus szabadságra szabadított meg minket, álljatok meg tehát szilárdan, és ne engedjétek magatokat újra a szolgaság igájába fogni” (Gal 5,1).

id. Magassy Sándor

A megigazulás tanításának „ökumenikus” olvasata

Az *Evangélikus Élet* néhány hete közölte azt az Országos Presbitérium által hozott határozatot, mely felhatalmazza az Országos Elnökséget, hogy a Lutheránus Világszövetség és a Vatikán által létrehozott közös bizottság „megigazulásról” szóló teológiai szövegtervezetét egyházunk nevében aláírja.¹ A hírből világos: püspökeinknek felhatalmazást kell kérniük egy egyházi tanításunkat meghatározó, vagy befolyásoló megnyilvánulás elfogadására, vagy elutasítására. Ebben az összefüggésben viszont kétségesse válik az Országos Presbitérium kompetenciája. Egyrészt azért, mert ilyen esetben előzetesen állást kellene foglalniuk az egyházmegyéék Lelkészi Munkaközösségeinek, méghozzá annak ismeretében, hogy teológiai látásuk alapvetően meghatározza a dokumentum közös megítélését. Másrészt azért, mert a „Közös Nyilatkozat” csak „javaslat”,² vagyis – bonyolult és cizellált fogalmazása ellenére is olyan irat, melynek készítői eleve számolnak a két tárgyaló fél részéről beérkező szövegmodosításokkal. Emellett figyelembe kellene venni azt a tényt is, hogy amíg katolikus részről nem történik meg a szöveg jóváhagyása, illetve az aláírás felelős ígérete, addig vétkes naivitás egyoldalúan elköteleznünk magunkat. *Függetlenül a szöveg tartalmától aggályos az aláírás azért, mert egy még ideiglenes szövegre üti rá a végleges elfogadás elkötelező pecsétjét.*

¹ Az *Evangélikus Élet* 1998/3. (január 18.) száma közli az Országos Presbitérium 1997. december 2-án tartott ülésének alábbi határozatát: „(2) Az Országos Presbitérium felhatalmazza az Országos Elnökséget, hogy a Lutheránus Világszövetség és a Vatikán szakkbizottsága által készített és a Lutheránus Világszövetség vezetősége által a tagegyházak számára aláírásra és jóváhagyásra ajánlott „Közös Nyilatkozat a Megigazulásról” című teológiai állásfoglalást egyházunk nevében elfogadja. Az ökumenikus Nyilatkozat szövege magyar fordításban a Lelkipásztor folyóiratunk mellékleteként megjelent. *Ezen nyilatkozat elfogadása nem jelenti, hogy az Evangélikus és a Római Katolikus Egyház a megigazulás teológiai kérdéseiben minden részletben egyetért.* Jelenti viszont, ahogyan a Nyilatkozat fogalmazza, hogy a teológiai párbeszédnek a II. Vatikáni Zsinat utáni tisztázódási folyamatában mindkét részről visszavonhatók azok a kölcsönös kiátkozások, melyek a trentói katolikus zsinat, valamint az evangélikus hitvallási iratok megfogalmazásai voltak. *Hálát adunk Istennek, hogy ma együtt tudjuk vallani és tanítani azt, amit a reformáció korában nem tudtunk együtt elmondani, így most ennek kimondásával egy lépéssel közelebb kerültünk a bibliai igazságok megvallásában Jézus Krisztus Urunkhoz és egymáshoz.* – A szöveg az 1998. februárjában kiadott közös *Püspöki Körlevélben* is szerepel a Déli egyházkerület 150-2/1998. és az Északi egyházkerület 11-2/1998. iktatószámával jelölve. Az „Ökumenikus Nyilatkozat” magyar szövegét a *Lelkipásztor* 1997/7–8. száma közli a 277–283. oldalakon.

² Az LP mellékletében egész oldalas címlapon a következő szöveg áll: „KÖZÖS NYILATKOZAT a megigazulásról szóló tanításról. – 1997. – (Végső javaslat). – Készítette: a Lutheránus Világszövetség és a Keresztyén Egységet Előkészítő Főpapi Tanács Közös Bizottsága”. – LP 1997/277.

Ilyen mandátummal viszont sem a két püspök, sem az Országos Presbitérium nem rendelkezik.

(2) Az Országos Presbitérium határozata tudatosan félrevezeti egyházunk közvéleményét, mivel azt a látszatot kelti, hogy csak néhány részletkérdésben maradtak nézeteltérések; a lényegét, az alapkérdést illetően megegyezés született. Az Országos Presbitérium a határozat utolsó – „hálaadó” (!) – mondatában egyenesen megtagadja a lutheri reformáció örökségét és a reformációt a maga egészében a megbánni való vétkek közé sorolja. Úgy kontárkodik bele a teológiába, hogy súlyos ítéletét egyetlen mondattal sem indokolja. *Nem lehet a közvélemény elé állni úgy, hogy a legelemibb tájékoztatás sem történik meg.* Így nem kontrollálhatja az Evangélikus Élet olvasója azt, hogy a Nyilatkozat – helyesen – nem beszél „kiátkozások kölcsönös visszavonásának lehetőségéről”. A dokumentum azt mondja csupán, hogy a megigazulás kérdésének alapvető értelmezésében konszenzus alakult ki, a megmaradt tanbeli különbségek pedig nem adnak okot egymás tanításának elítélésére.³ Aligha véletlen, hogy a dokumentumban nem szerepelnek azok a kérdések, melyek kimaradtak az eredményes teológiai eszmecsereből. Már csak ennek következtében is rendkívül veszélyes az a megállapítás, mely óvatos formában ugyan, de a tradicionális tanítás „átértelmezését”, akár radikális megváltoztatását is ajánlja, illetve ennek lehetőségét kilátásba helyezi.⁴

(3) Súlyosan pontatlan az Országos Presbitérium határozata abban a részletében, mely szerint a „Közös Nyilatkozat” lehetővé teszi a két egyház között mindmáig érvényes „kölcsönös kiátkozások” felmondását, melyeket a megigazulás eltérő értelmezése miatt zúdítottak egymásra. *Hitvallásaink elítélik a „más tanításokat”, de nem élnek a kiközösítés eszközével.* Különösen fontos, hogy hitvallásaink kialakulása idején – az egyetlen *Formula Concordiae* kivételével – hitvalló eleink nem tekintették magukat és gyülekezeteiket „más egyháznak”, hanem a nyugati kereszténység integráns részének. Ezzel az eszközzel csak a „Tridentí Zsinat” (1545–1563) élt, amikor tankérdésekben való különbözőség miatt kiközösítette

³ A *Közös Nyilatkozat* – továbbiakban: *KNy* – 5. pontjában nemcsak ténymegállapítás, hanem a múlt globális elítélése is megtalálható, amely a nivellálás jegyében egy kalap alá veszi az üldözött és üldözőt, a bibliai tanítást képviselőt és az ezzel ellentétben látást tükrözőt is. „Jelen *Közös Nyilatkozat* szándéka nevezetesen az, hogy megmutassa: az aláíró evangélikus egyházak és a Római Katolikus Egyház ennek a párbeszédnek alapján most már képesek kifejezni az Isten kegyelméből, a Krisztusba vetett hit által való megigazulásuk közös értelmezését. *Nincs benne minden, amit az egyik vagy másik egyház a megigazulásról tanít, de a megigazulástan alapigazságainak közös konszenzusát foglalja össze, és megmutatja, hogy a megmaradt különbségek tanbeli elítélésre már többé nem adnak okot.* – Külön figyelmet érdemel, hogy ez a végső összegzést tartalmazó megállapítás nem a tanulmány befejezéséeként, hanem a bevezető részben kap helyet. Akarata ellenére elárulja, hogy a *KNy* készítői számára nem a bibliai szöveg megértése, hanem az értelmezésben elérhető kompromisszum volt az elsődleges cél. Vö. LP 1997/279.

⁴ A *KNy* 4. pontjában ez áll: „Elérkezett az idő mérleg elkészítésére és a megigazulásról szóló dialógus eredményeinek egyfajta összefoglalására, amely egyházainkat a szükséges pontossággal és rövidséggel tájékoztatná e párbeszéd közös eredményeiről, és lehetővé tenné számukra, hogy *kötelező érvényű döntéseket hozzanak.*” – Vö. LP 1997/279.

Luther mellett a lutheránusokat is.⁵ Kölcsönös kiátkozásokra 1054-ben került sor, amikor véglegesen ketté szakadt a nyugati és a keleti keresztyénség. *Hitoallásiankban a „más tanítások” elítélése mindig a nyugati keresztyénség ősi, hagyományos tanításával való konszenzus igazolása érdekében történik, vagyis azt kívánja hangsúlyozni, hogy az ellenséges érzelmű kortárs-teológusok hamis vádakkal illetik a reformációt, amikor elítélőleg nyilatkoznak a „megszüntetett visszaélésekről”.*⁶

(4) A Nyilatkozat szerkesztőinek állítása szerint „egyházaink a történelemben új felismerésekre jutottak. Fejlődés történt, mely nem pusztán megtűri, hanem egyben megköveteli a szakadást okozó kérdések és ítéletek felülvizsgálatát és ezekre új megvilágításban tekint”.⁷ Az „új megközelítés” azt jelenti, hogy a megigazulást nem úgy látja, mint Isten egyszeri újjáteremtő tettét, kegyelmes ígérését, melybe az ember bizalommal belekapaszkodik, hanem olyan isteni tetszorozatnak, mely már a kereszt-

⁵ Luther kiátkozása például már 1520-ban megtörtént. Nem egyetlen hát, hogy a tervezett, s aztán nagy késéssel megvalósult „katolikus reformzsinat” egyházegyesítő célkitűzése felől már elejétől fogva komoly fenntartások jelentkeztek a reformáció oldalán. Luther *Schmalkaldeni Cikk* (1538) Előszavában ezeket írja: „III. Pál pápa (1534–1549) tavaly pünkösdre (1537. május 23.) zsinatot hirdetett Mantuába. Utóbb eltette Mantuából, és a mai napig nem lehet tudni, hogy hova akarja vagy tudja tenni! Nekünk azonban föl kellett készülnünk arra, hogy vagy minket is meghívunk a zsinatra, vagy meghívás nélkül kiátkoznak bennünket”. SchC Előszó/1.; vö. Gergely J.: A pápaság története, 430.; – A zsinat, mely végül Trentóban ült össze, nem egyszerűen a megigazulásról szóló tanítást fejtette ki a maga módján, hanem teljes mértékben elutasította a reformációs bibliai látásmódot. Jellemző, hogy az 1545–1547 között tartott első zsinati ülészakon a megigazulás kérdését 16 fejezetben és 33 fenyítő kánonban fogalmazták meg. De nemcsak a Középkorban, hanem még ma is negatív megítélésben részesül a reformáció is, s annak egyik leglényegesebb tanítása is. „A zsinat igen elkésetten történő megnyitása, az álláspontok megmerevedése és a protestánsok eleve elutasító magatartása miatt kevés volt a remény arra, hogy a zsinat a keresztyénség egységét helyre tudja állítani. Ezért (!) a zsinat fő céljai közé tartozott, hogy a megtépázott katolikus önbizalmat meg öntudatot megerősítse, az egyház belső egységét megszilárdítsa, az egyház tagjainak hitét minél biztosabb alapokra helyezze, vallásos buzgóságát fokozza, s ezzel szilárd gátat emeljen a Németországban keletkezett s fokozatosan erősödő szétfeszítő nyomással szemben. A zsinat tehát nagyrészt önvédelmi jellegű volt. A hagyományos egyházi tanítást akarta megvédeni azáltal, hogy a megtámadott igazságokat szabatosan lerögzítí és alaposan kidolgozza.... A zsinati atyák tartósan csak arra törekedtek, hogy hitújítás által rájuk erőszakolt problémákat megoldják és nem dolgoztak ki következetesen végiggondolt, mindent átfogó tervet, amely alkalmas lett volna arra, hogy az egyház jövőjét a legkedvezőbb irányba telerje”. Szántó K.: A katolikus egyház története, II. 124., de vö. a 125–127. is. Érthetetlen, hogy a kiváló felkészültségű és tárgyilagosságra törekvő katolikus egyháztörténész hogyan ragadtathatta el magát ennyire egyoldalú ítéletalkotásra, s hogyan cserélhette fel a támadó és védekező felet.

⁶ Vö. Szántó K. i. m. II. 305–306. A szerző beállítása szerint a szakadás előidézője a bizánci pátriárka, míg a római pápa csak a védekező fél szerepét tölti be. A kölcsönös kiközösítésben elismeri ugyan a nyugati egyház hibáját, de ezt Humberto kardinális heves és meggondolatlan viselkedése következményének tartja. Tárgyilagossággal közelíti a kérdéshez Gergely J. i. m. 86.: Luthert X. Leo pápa (1513–1521) 1520-ban közösi ki az egyházból. Átokbulláját súlyosbítja, hogy Luther békülékeny hitvallására – „A keresztyén ember szabadságáról” című iratra – és annak megalázkodó kísérőiratára volt ez válasz. Hasonlóan látja a kérdést Friedenthal R. is: Luther élete és kora, 290–306., 634.

⁷ KNy Preambulum, 7. bekezdés. – LP 1997/279.

séggel kezdődik és folyamatosan tart a halálig az ember előkészületének és folyamatos aktív közreműködésének segítségével. Az Ágostai Hitvallás ezt mondja: „Az emberek nem igazulhatnak meg Isten színe előtt a saját erejükből, tulajdon érdemeik vagy cselekedeteik alapján; hanem ingyen, Krisztusért, hit által igazulnak meg, ha hiszik, hogy (Isten) kegyelmébe fogadja őket és megbocsátja bűneiket a Krisztusért, ki halálával elégtételt adott bűneinkért. Ezt a hitet számítja be Isten, előtte érvényes igazságul. Római levél 3. és 4. fejezet”. Továbbá: „Isten azért rendelte az evangéliumhirdetésnek és a szentségkiosztásnak szolgálatát, hogy erre a hitre eljussunk. Mert az Igén és a szentségeken mint közvetítő eszközökön keresztül kapjuk a Szentlélek ajándékát. Ő támaszt hitet – ahol és amikor Istennek tetszik – azokban, akik hallják az evangéliumot.” Az Apologia – érdekes módon – hozzászól a VI., sőt a XX. cikket is, melyben „az új engedelmességről”, illetve „a hit és jócselekedetek viszonyáról” van szó, de világos, hogy ezt a Confutatio szerzőinek érvelése miatt teszi. Jellegzetes mozzanat a VI. és a XX. cikk lényegében ugyanazt a kérdést tárgyalja, vagyis más kérdésekre adott válaszainak kifejtését követően tér vissza ehhez a teológiai problémához. Viszont nem szakítja el egymástól a megigazulás, az eredendő bűn és a Jézus Krisztus váltságának tantételeit. Nagy jelentősége van ennek az első megközelítésben furcsa kapcsolásnak. A teremtó Isternek szembefordult ember teljes elesettségét állítja így homloktérbe. Alapvetően fontos tehát, amit az atyák a *teológia* („az Istenről szóló tanítás”) mellett az *antropológia* („az emberről szóló tanítás”) kiindulópontjaként határoztak meg. Az eredendő bűnről azt vallják, hogy „valóságos bűn, kárhozatot és örök halált hoz most is azoka, akik a keresztség által és a Szentlélektől újjá nem születnek”. A kijelentéshez kapcsolódó „darnáció” nem a katolikus egyházat, hanem a pelagiánusokat ítéli el, mivel az eredendő bűnt csak betegségnek tartják és tagadják, hogy kárhozatot eredményez minden ember számára. A krisztocentrikus teológiai szemléletet tükrözi annak hangsúlyozása, hogy Krisztus érdemeinek és ajándékainak kibebbítését jelenti az a tanítás, mely szerint az ember a saját erejéből és képességei alapján is megigazulhat Isten színe előtt. Jézus Krisztusról pedig egyrészt megismétlik az Apostoli és Niceai Hitvallás alapvető állításait, másrészt hozzáteszik, hogy az ember megigazulása elválaszthatatlan Krisztus személyétől és váltságától, ugyanakkor megkülönböztetendő a Szentlélek munkájától.⁸

⁸ Vö. *Apol IV/1-3.*; *ÁH II/1-3.*, *III/1-6.*, *IV/1-3.*, *V/1-2.*, *XX/1-40.* – Figyelmet érdemel, hogy az *Ágostai Hitvallás* eredeti szövege nem volt cikkekre beosztva; vagyis a Melancthon által fogalmazott szöveg alapján a mondanivaló logikája is kibontható. Itt – különös tekintettel a II. cikk „darnációs formulájára” – hangsúlyoznunk kell, hogy az *Ágostai Hitvallás* egész anyaga két főrésze oszlik, mely az első felében (I–XXI. cikkeiben) azt kívánja igazolni, hogy „semmi sincsen benne, ami a Szentírásból, az egyetemes keresztyén egyháztól vagy akár a római egyháztól eltérne, – amennyire ezt az egyházi írókból ismerjük” (ÁH I. részének befejezése, 1. pont). A II. – az elsővel lényegében azonos terjedelmű – részben „a megszüntetett visszaélésekről” van szó (a XXII–XXVIII. cikkeiben), melyek azonban végső soron azt bizonyítják, hogy a reformáció valóban „reformáció”: *visszatérés* ahhoz az apostoli örökséghez, melytől a nyugati keresztyénség az évszázadok folyamán egyre inkább eltért.

(5) A megigazulás új értelmezésének alapja az a felismerés, miszerint „a megigazulás a Szentháromság Isten műve”.⁹ Ehhez az eredményhez úgy jutnak el a Nyilatkozat szerzői, hogy „a megigazulástan bibliai üzenete” című fejezetben tucatnyi igét említenek meg, melyek az evangéliumról, hitről, bűnről, az ember engedetlenségére következő ítéletről, igazza tételéről, megszentelődésről, a törvény uralma alóli megszabadulásról és az új élet lelki gyümölcsterméséről szólnak.¹⁰ A „megigazulás” bibliai alapvetése olyan bőséges, hogy az magába foglalja az egész életet, és ugyanakkor lényegében Isten egész üdumunkáját is. Ebben a gazdagságban viszont elvész a megigazulás speciális üzenete, melyet két klasszikus ószövetségi ige közvetít: „Ábrahám hitt az ÚRnak, aki ezért igaznak fogadta el őt”, illetve: „Az igaz ember hite által él”.¹¹ Ez az egyszerű és áttekinthető bibliai üzenet bonyolulttá és zavarossá válik „a megigazulás közös értelmezése” című fejezetben. A megigazulás kiindulópontjaként, „alapjaként” jelenik meg Krisztus megtestesülése, azaz az isteni cselekvés, erre azonban ráépül a Szentlélek által alkalmassá tett szívből áradó és jócselekedeteket termő hit. A hívőket a Szentlélek életük megújulására vezeti, s ezt Isten az örök életben viszi tökéletességre. Hit és cselekedetek együttes emlegetése, valamint Isten teremtő és megújító munkájához való kapcsolása a szükségtelen zavarok forrásává válik. A Nyilatkozat alkalmat ad ezen felül arra is, hogy az azonos szöveget akár egymással homlokegyenest ellenkező értelmezés köntösébe burkoljuk. A gondolatsort az alábbi megállapítás zárja: „A megigazulásról szóló tanítás, amely ezt az üzenetet elfogadja és kibontakoztatja, a keresztyén tanoknak több mint pusztán csak egy része. Minden hitigazsággal lényegi kapcsolatban áll, ezeket egymással belső összefüggésükben kell látnunk. Ez elkerülhetetlen követelmény, ami arra szolgál, hogy az egyház teljes tanítását és gyakorlatát szakadatlanul Krisztus felé irányítsa. Amikor az evangélikusok ennek a kritériumnak páratlan jelentőségét hangsúlyozzák, ezzel nem tagadják meg minden hitigazság összefüggését és jelentőségét. Amikor a katolikusok több más kritériumnak különleges szerepét. *Evangélikusok és katolikusok együttes célja, hogy mindenben Krisztust vallják meg, akire mint egyetlen Közbenjáróra minden ráhagyatkozhatunk (1 Tim 2,5k), aki által Isten a Szentlélekben önmagát adja és megújító ajándékait kitölti*”.¹² Miután a dokumentumban sikerült összekapcsolni a megigazulást és megszentelődést, az „ökumenikus tanfejlődés” következő lépéseként *összekapcsolódik, sőt egybemosódik ajándék és feladat, törvény és evangélium, Isten tette és ember cselekvése, a sajátosan katolikus és sajátosan evangélikus dogmatika, illetve etika.* Ugyanakkor a dokumentum egyesenes elhallgatja – itt feltűnő módon, másutt talán burkoltabban –, hogy mit értünk az evangélikus felismerésként bemutatott „minden mindennel összefügg” kitétlen, s hogy mit jelent az a megállapítás, mely mintegy a mérleg másik serpenyőjébe rakott megfelelő egyensúly, a „kötelezően érvényesí-

⁹ KNy „A megigazulás közös értelmezése”, 15. bekezdés. – LP 1997/280.

¹⁰ Vö. KNy 8–12. bekezdés: LP 1997/279–280.

¹¹ 1 Móz 15,6; Hab 2,4b.

¹² KNy 18. bekezdés, de vö. a 14–17. bekezdések is; LP 1997/280–281.

tendő más kritériumok” nélkülözhetetlen szerepére hívja fel a figyelmet. Az idézett tétel összegezve kimondja: a hagyományos evangélikus tanítás nem téves, de csonka, mivel nem foglalja magába a teológia összes kérdését, illetve a tetszés szerint beemelhető egyes részelemeket. A katolikus megigazulástan az igazi, a teljes és a követendő, mivel benne valamennyi – itt természetesen fel nem sorolt – teológiai kritérium megtalálható, méghozzá kötelező jelleggel. Az evangélikus félnek, a tagegyházak teológusainak nincs hát más feladatuk, mint – ugyancsak kötelező jelleggel – beépíteni megigazulástanukba a megszentelődésről való tanítást, benne a Tridentinum teológiájával,¹³ s feledbe vagy éppen megtagadva mindazt, amit hitvallásaink képviselnek, s ami evangélikus identitásunk alapját alkotja. Nem meg gondolatlan, görcsös ragaszkodásból, hanem a Biblia reformátori felismeréseinek vállalásából következnek a *Közös Nyilatkozat* eme szövegrészének határozott megkérdőjezése. Luther „theologia crucis”-ának isteni ihletettségét látom abban, hogy meg tudta különböztetni a törvényt az evangéliumtól, az ítéletet a kegyelemtől, az Ószövetséget az Újszövetségtől, az Isten teremtő tettet az ember cselekvésétől, a bűn rontásának radikalitását a jóra való törekvés elégtelenségétől. Ami az „ökumenikus szövegben” az éveken át tartó fáradságos teológiai munka vívmányaként tűnik fel, az ebben a hagyományos teológiai értékrendben félelmetes illúzióvá szegényedik. A fentebb idézett szöveg alapján kérdezzük meg: hogyan lehet együttesen képviselni azt a teológiai álláspontot, miszerint „egy az Isten és egyetlen közbenjárónk van Isten és ember között, az ember Jézus Krisztus”, és azt, hogy „Mária és a szentek közbenjárnak értünk Istennél”? Hogyan lehet egyidejűleg képviselni két – egymással homlokegyenest ellenkező – teológiai, hitbéli nézetet? A magam részéről Luther teológiai zsenialitását abban a bátorságban is látom, mellyel *merte megkülönböztetni* az egymástól eltérő bibliai mondanivalót és teológiai tételeket. Maradjunk a már idézett teológiai meghatározásnál, mely szerint Krisztus az *egyedüli* közbenjáró Isten és ember között. Ha ez a bibliai mondás igaz – vélekedik Luther –, akkor tarthatatlanná válik Mária és a szentek közbenjárása. És a sort lehet folytatni. Ha Krisztus az egyedüli megváltónk, akkor sem Mária, sem mi magunk nem tudunk közreműködni a megváltás művében. A teológiai gondolkodás fejlődését az egyre bonyolultabbá és cizelláltabbá váló megfogalmazások összefüggésében érdemes volna hozzá-

¹³ „A megigazulás sokkal több, mint Krisztus érdemeinek beszámítása (a Luther-féle imputatio) és bűneinek külső befedése. A megigazulás a zsinat szerint *folymat*, mely által az Istenül elfordult lélek *megint* (sic!) kellő, azaz természetfeletti vonatkozásba kerül Istennel. A bűn által ugyanis a lélek *elfordul Istentől*, a megigazulás *ismét* (sic!) *megadja a helyes odafordulást, a megigazultság állapotát* (iustitia). A megigazulás ezért két mozzanatot ölel fel: a megigazulás »nemcsak a bűnök bocsánata, hanem a *belső embernek is a megszentelése és megújítása, úgyhogy az ember igaztalanból igazzá és ellenségből barátta válik*«. A megigazulás folyamataival kapcsolatban a zsinat hangoztatta az *előkészület* fontosságát s a *hit* jelentőségét, továbbá a megigazulásban való *növekedést*, annak *helyreállíthatóságát* és a megigazulás *gyümölcsseinek, a jótetteknek lehetőségét, valamint az örök életet, mint kegyelmet és jutalmat*”. (Vö. Szántó K. i. m. II/128., ill. III/655–657.). Figyelmeztetők, hogy a kiemelt részek tartalmilag, de még fogalmazásukban is megjelennek a KNy nem egy helyén.

mérmünk ahhoz a jézusi szóhoz, mely az egyszerűséget és áttekinthetőséget ajánlja a tanítványoknak.¹⁴

(6) Az éveken át fáradozó közös bizottságot alighanem alapvetően befolyásolta az a tény, hogy a reformáció tanítását – meglehetősen vulgárisan –, „a hit által való megigazulásnak” szokás nevezni. Úgy tűnik tehát, mintha a hitnek elsődleges és alapvető szerepe lenne a megigazulás létrejöttében. Úgy tűnik, mintha maga a reformátori tanítás is az emberi tényezőre helyezné a hangsúlyt: Isten megigazító tettének *elfogadására*, illetve *elutasítására*. Az antropocentrikus „teológia” az egyháztörténet minden szakaszában csábító lehetőséget jelentett az isteni kijelentés félreértésére vagy akár félremagyarázására. Ebben az összefüggésben a *hit egyfajta emberi tulajdonsággá válik*, s legfeljebb az lehet vita tárgya, hogy eleve megvan-e benne, vagy kegyelmi ajándékként kapja meg. Amikor Luther hitről beszél, más értelmet jelenít meg teológiájában. Egyszerűen megállapítja – Ábrahám-mal kapcsolatban például –, hogy a hit „ráhagyatkozást”, „bizodalmat” jelent; vagyis egy *viszonyt*, nem pedig *tulajdonságot* fejez ki. A megigazulás tehát nem az emberi átalakulást jelzi, nem annak kezdetleges vagy fejlettebb megnyilvánulására utal, hanem csupán megállapítja a kapcsolat létrejöttének tényét. Téves tehát a hitet az emberi teljesítmények csoportjába betagolni.¹⁵ Tulajdonképpen egy megdöbbentő folyamatot ismerhetünk fel a dokumentum vizsgálata közben: *az evangélikus tárgyaló fél folyamatosan és véglegesen „kihátrált” az Ágostai Hitvallás és Apologia évszázados kereteiből és lényegében teljes mértékben elfogadta a tridentinum-ban megfogalmazott katolikus álláspontot a „permanens megigazulásról”.* Az ügy komolyságára való tekintettel élesen kell fogalmaznunk: *A megigazulás kérdésének „ökumenikus olvasata” feladja a hitvallásainkban rögzített reformátori hitet és tanítást, viszont teljes egészében átveszi a tridentinum teológiai, valamint hitbéli örökségét.* Ezért

¹⁴ „A ti beszédekben az igen legyen igen és a nem nem; ami pedig túlmegy ezen, az a Gonosztól van” (Mt 5,37.).

¹⁵ Az önellentmondásoktól sem mentes 19–39. bekezdésekben a naponkénti megtérés és az Isten megigazító (újja)teremtése következetesen és helyenként szétválaszthatatlanul keveredik egymással. Részletekbe belemenni szükségtelen, mivel az alapkérdés problematikája már a korábbiakban világossá vált. Annyit mindenesetre megjegyezhetünk, hogy téves a 25. bekezdés ama megállapítása, miszerint a hitnek döntő szerepe van a megigazulásban, mert nem a hit igazít meg, hanem Isten a Krisztus által. Nem is szólvá arról, hogy a hit nem Krisztus *váltáságművébe* – vagyis egy „tárgyi” tényezőbe – kapaszkodik, hanem magába a *Krisztusba*, vagyis egy konkrét isteni „személybe”. A 26. tételben meghökkentő pontossággal idézi az „ökumenikus” szöveg a tridentinum tanítását. A 27. bekezdésben a katolikus értelmezés szerinti hit a megigazulás előfeltételként jelentkezik, mint valami emberi tényező, s háttérbe szorul a hitnek az az értelmezése, mely szerint már a létrejövele is Isten megelőző kegyelmi ajándéka. A 28. bekezdésben egyenesen megtévesztő az az utalás, miszerint a „megigazított embernek kérnie kell Isten bocsánatát”, amint azt a „Miatyánk előtárja”, mivel összemosza, zavarossá teszi a mindig vétkező keresztyén ember napi könyörgését a megigazító isteni tettel és annak – emberi hozzájárulás nélküli – következményeivel. A 32. bekezdésben a krisztuskövetés kerül Isten Krisztusban érvényes megigazító cselekvésének helyébe; vagyis újra a megigazulás és megszentelődés összemosásával találkozunk. Még jobban felismerhető ez a tudatos zavarkeltés a 39. tételben, ahol a hit és jócselekedetek megigazulásban való részvételéről van szó. – Vö. LP 1997/281–283.

az Országos Presbitérium végzetes hibát követett el akkor, amikor kellő körültekintés nélkül felhatalmazta püspökeinket a dokumentum aláírására. Felelősségét súlyosbíja az a körülmény, hogy még módot sem adott egyházunk lelkészeinek arra, hogy – Lelkeszi Munkaközösségek határozataiban, vagy akár egyéni véleményként – feltárhassák teológiai aggályaikat a *Közös Nyilatkozat* alapvető problémáival kapcsolatban.¹⁶

(7) Nem lehet egyetérteni a Nyilatkozat ama megállapításával sem, mely szerint a megigazulás eltérő tanítása az egyedüli oka egyházaink évszázados különválásának.¹⁷ Következésképpen: ha ebben a teológiai kérdésben sikerül közös nevezőre jutnunk, akkor megoldhatónak látszik egyházaink újraegyesítése. Az természetesen igaz, hogy a teológiában nem lehet úgy szétválasztani az egyes részkérdéseket egymástól, hogy azok teljesen független – és összefüggéstelen – „hitigazságokká” váljanak. Az alapvető hitigazságok egysége, összetartozása nem jelenti azonban azt, hogy ne lehetne – és kellene – őket külön is számon tartanunk. Különösen fontos ez egy „ökumenikus” szöveg esetében. A Nyilatkozat – miközben deklarálja a megigazulás kérdésének primátusát az „ökumenikus” dialógusban – nyitva hagyja az alábbi hittételek alapvetően eltérő értelmezését: az ember „istenképűsége” (imago Dei), illetve az ember szabad akarata; Mária és a szentek közbenjáró szolgálata, illetve: Mária „különleges közreműködése” Krisztus megváltó munkájában; Mária mennybevitel, összefüggésben a szeplőtelen fogantatás dogmájával; az eredendő bűn, illetve az ember megromlásának mértéke; a hit jellege és létezésének „mérhetősége”. A hiányt természetesen nem lehet számonkérni a közös bizottságtól. Arra azonban szükség van, hogy világossá váljék: vakvágányra fut teológiai tisztázódásunk, ha túldimenzionálja a megigazulás kérdését, s háttérbe szorítja a többi teológiai ellentétet. Ezért fontos hangsúlyoznunk, hogy a *Nyilatkozat* – *egyebek mellett (!) – nem felel arra a kérdésre, hogy milyen pontokon és milyen minőségben jelentkeznek a megigazulástan „járulékos elemeiként” feltüntetett részlelkérdések, és hogy miért maradtak ki az egyébként rendkívül bonyolult szövegből.* Amint pedig ismételten emleget – miszerint a tanbeli eltérések egyszerűen exegetikai hibák következményei –, az ugyanolyan „damnatio”, azaz: „elítélés a teológiai kérdés különböző értelmezésének”, mint amit az új „megközelítés” alkalmazói a 16. század teológiájának kiküszöbölendő hibájaként tüntetnek fel.¹⁸

¹⁶ Alapos és korrekt tanulmánynak tekinthető az EKE számára írt „Állásfoglalás a megigazulás „közös értelmezéséről” szóló LVSZ-Vatikán Nyilatkozat kapcsán” című előterjesztés, mely *Adámi László* nyáregyházi lelkész munkája és az 5/1998. iktatószámú kapott hivatalos jelleget. Igaza van a Szerzőnek abban, hogy a Nyilatkozat az alapvetően eltérő teológiai nézetek minden áron való kiegyenlítése érdekében megfogalmazott „ökumenikus” tételei csak elfedik, s nem oldják meg az évszázadok óta nyilvánvaló teológiai és hitbeli ellentéteket. – Tudomásom szerint *dr. Zsigmondy Árpád* lelkész-könyvtáros is hasonló álláspontot foglalt el egy LMK-fel szólalásában. Számolnunk kell azzal is, hogy aggályainkkal, kritikáinkkal már elkéstünk; illetve, hogy a Biblia hagyományos értelmezéséhez ragaszkodó és evangélikus identitásunkat védő nézetünket egyházunk vezetősége éppúgy semmibe veszi, mint sok korábbi megnyilatkozásunkat.

¹⁷ Vö. a *KNy* korábban már más összefüggésben említett 7. bekezdését; LP 1997/279.

¹⁸ Vö. a *KNy* 5. és 40. bekezdése; LP 1997/279., 283.

(8) Vizsgálódásunk alapján arra a következtetésre jutunk, hogy a megigazulás tanításának „ökumenikus” olvasata a bizonyítékok sorozatát szolgáltatja annak az évszázados katolikus tantételnek igazolására, mely szerint a reformátori teológia csak töredékesen közli a hit alapvető igazságait; a teljességet a katolikus teológia tanrendszere szolgáltatja. A közösen kialakított szöveg tanulmányozása alapján az a benyomás, hogy azba különösebb nehézség nélkül beleolvasható a hagyományos katolikus teológia egész tanrendszere; vagy ha valahol a reformátori teológia mégis teret kap, ott pedig fennáll az „egyházi tanítóhivatal” vétójának lehetősége. Példaként álljon itt az alábbi passzus: „A katolikusok azt a felfogást képviselik, hogy Jézus Krisztus kegyelme, amelyet az ember a keresztségben kap, eltöröl mindent, ami »valóban« bűn, de megmarad az emberben egy hajlam, amely bűnből ered és bűnre készítet (concupiscentia). Amennyiben katolikus meggyőződés szerint az emberi bűnök természetéhez hozzátartozik a személyes elem, annak hiánya esetén pedig tulajdonképpen értelemben már nem tekintik bűnnek az istenellenes hajlamot. Ezzel nem azt kívánják tagadni, hogy ez a hajlam nem felel meg Isten emberről alkotott eredeti tervének, azt sem, hogy ez a hajlam tárgyilagosan is istenellenesség és egy életen át tartó küzdelem tárgya, [hanem] a Krisztus által történt megváltás iránti hálából kívánják kiemelni, hogy az istenellenes hajlam nem szolgál rá az örök halál büntetésére és nem választja el a megigazított embert Istentől. Ha azonban a megigazított ember szándékosan szakad el Istentől, nem elég a parancsolatok újbóli figyelembe vétele, hanem az engesztelés szentségében bocsánatot és békességet kell kapnia a bűnbocsánat ígéje által, amely Isten Krisztusban adott engesztelő műve révén adatik neki.”¹⁹ Ha az olvasót nem kábította el a helyenként csakugyan érthetetlen teológiai szózuhatag, megállapíthatja, hogy benne változtatás nélkül az a tévtan jelenik meg, melyet az Agostai Hitvallás II. cikke az ősi hagyományra és a Biblia tanítására hivatkozva elítélt. Különbség legfeljebb abban van, hogy néhány gesztusértékű kitétel segítségével igyekeztek formálisan szerephez juttatni a reformátori teológia felismeréseit is. Fájdalmas szembesülni azal a ténnyel, hogy elvész a szavak értelme ott, ahol nem az isteni titkok feltárására, hanem elrejtésére használják őket.

(9) A Közös Nyilatkozat szövege mind egészében, mind egyes részleteiben rendkívül aggályos, ezért ezt az egyébként nagyon fáradságos munkával és kérésztelen jószándékkal létrehozott dokumentumot csak teológiai fenntartásaink kinyilvánításával párhuzamosan lenne szabad aláírni. *Nemcsak jogi, hanem teológiai szempontból is rendkívül fontos volna, ha érzékelhetővé válnék: a Magyarországi Evangélikus Egyház felelős teológusai, szolgálatot végző lelkészei elismerik ugyan a Közös Nyilatkozat értékeit, ám ezzel egyidejűleg kifejezik azt a meggyőződésüket, hogy „kompromisszumos szövegekkel” nem lehet megoldani teológiai és hitbeli ellentéteket. Tudomásul*

¹⁹ KNy 30. bekezdés. – Érdemes figyelni arra, hogy nemcsak a katolikus, hanem az evangélikus tanítás bemutatása is ilyen túlbonyolított szövegezéssel történik. Így ez a részlet – de a dokumentum egésze is – példát szolgáltat arra, hogy a félreértéseket tudatosan kivédeni szándékozó szövetségserkesztés nem csökkenti, hanem ellenkezőleg: megnöveli a tévedések, félreértések, vagy akár tudatos torzítások esélyét.

kell vennünk, hogy az Apostoli Hitvallás zárómondata olyan igazságot rögzít, melyet nem lehet korrigálni, vagy átértelmezni. A „szentek közössége” mindig a hitnek tárgya marad,²⁰ ami azt jelenti, hogy délibábot kergetnek mindazok, akik a „látható egység” megteremtéséről álmodoznak. A különbözőségekkel együtt tartozunk elfogadni egymást. Ebben – és csakis ebben! – fejeződik ki a „szentek közössége”, amely annak alázatos elfogadásával jár, hogy *Krisztus, nem pedig a mi hitünk* kapcsol össze bennünket és építi fel közöttünk Egyházát.²¹

Gyapay Gábor

A Fasor újjászületése

(II. rész, befejezés)

A fasori Öregdiákok Baráti Körének vezetősége a látszólagos mozdulatlanság idejében sűrűn összeült és optimista módon az iskola jövőjének konkrét terveit igyekezett kidolgozni. Az elképzelésekről 1988. február 19-én tájékoztatta egy körlevélben tagjait. A vezetőség minden tagja saját diákkora emlékeiből indult ki, és az a gondolat vezette őket, hogy az egykori értékeket minden áron meg kell menteni, de közben számot kell vetni a jelen és a jövő új körülményeivel és lehetőségeivel is. Az első megállapítás az volt, hogy tekintettel arra, hogy csak egy iskola megszerzésére van lehetőség, annak nem szabad a leánynevelést mellőznie, tehát az új Fasor koedukált iskola kell, hogy legyen. Arról is gondolkodtak, hogy a tanári karnak kiválóan képzett, tudományos munkát is végző, idegen nyelveken értő tanárokból kell állnia, akik nagy pedagógiai odaadással tanítják és nevelik a reájuk bízott ifjúságot. Az iskolának a pedagógiai feladatok minden részét el kell vállalnia. A gimnáziumnak a hagyományokhoz híven minden vallású tanuló számára nyitva kell állnia, mert a cél az igazi humanista emberi magatartás kialakítása, illetve egy, a társadalmi együttélést maximálisan elősegítő értékrend megszilárdítása. Tartalmi szempontból kiemelt szerepet szántak a matematika és az idegen nyelvek tanításának. Így ezeket a tárgyakat felemelt óraszámú és osztott csoportokban kell tanítani. Felmérték a tanítható nyelveket is. Az akkor még kötelező orosz mellett főtárgyként szerepelt az angol, a német, a francia és a latin. A latin különösen a teológus utánpótlás képzése szempontjából fontos. Rendkívüli tárgyként az olasz, a spanyol, a görög, a szlovák és a finn nyelv tanítását tervezték. A természettudományoknál a kísérleteken alapuló oktatást jelölték meg feladatként, amihez természetesen jól felszerelt szertárak és laboratóriumok kellene. A könyvtárnak biztosítani kell a tanárok önképzési lehetőségeit. Fontosnak tartották a tanárok külföldi tanulmányútjainak a megszervezését, de a diákcserék lehetőségét is fölvetették. Az ifjúság öntevékeny egyesületeit, mint az

²⁰ Vö. Zsid 11,1; 2 Kor 5,7.

²¹ Vö. Kol 1,12-18; 1 Kor 12,27. – A hálaadásnak itt találjuk meg a rendíthetetlen alapját.

Arany János Önképzőkört, a Dal- és Zeneegyesületet, a Benczúr Gyula Képzőművészeti Kört, a Segélyegyletet, a Sportkört és a Gyámintézetet a hagyományos formák közt tartották újjászervezendőnek. Az ifúsági egyesületek célja, hogy a tanulók fölkészüljenek későbbi közéleti szereplésükre. Idővel ki kell alakítani az internátust is, amíg ez nem lehetséges, a „kosztos diák” megoldással kell kísérletezni.

1988 februárjában újabb erővel bővült az iskoláért küzdők tábora. Dr. Bogsch Árpád a Szellemi Javak Világszövetsége vezérigazgatója Genfben, aki 1937-ben érettségizett iskolánkban, levélben bejelentette, hogy a svájci törvények szerint Fazor Verein néven egyesületet hoztak létre. Alelnök Sulzerné Oravecz Edith, a Deák téri leánygimnázium képviselőjében, pénztáros Darányi Pál, jegyző pedig dr. Irányi Béla orvos lett. Az egyesület célja: „Volt iskolánk jelentőségének ismeretése, a velünk rokonszenvező közvélemény megnövekedése, továbbá erkölcsi, szellemi és anyagi támogatás biztosítása.”

1988. február 23-ára dr. Fekete Zoltán országos felügyelő úr és dr. Nagy Gyula püspök-elnök úr összehívta a Fasori Gimnázium Bizottságát, amely a kiküldött pénzügyi bizottság jelentését és dr. Nagy Gyulának a Művelődésügyi Minisztériummal folytatott tárgyalásáról szóló beszámolóját volt hivatva meghallgatni és megvitatni. A bizottság összehívásának előzménye az Evangélikus Egyház és a Művelődési Minisztérium február 22-én tartott megbeszélése és megállapodása volt.

Ezen a megbeszélésen Köpeczi Béla miniszter közölte, hogy „állami részről nincs akadálya annak, hogy az Evangélikus Egyház az egyezményben rögzítetteknek megfelelően ismét működtessen gimnáziumot”. Megállapodtak abban, hogy egy Közös Bizottságot állítanak föl, amelyben a Minisztérium, az Állami Egyházügyi Hivatal, a Magyarországi Evangélikus Egyház és az Országos Pedagógiai Intézet képviselteti magát. A feladat az épület átadásával kapcsolatos kérdések megvitatása. Megoldásként felmerült, hogy a két intézmény átmenetileg ugyanabban az épületben egykém mellett működhessen.

A következő napon tartott Fasori Gimnáziumi Bizottság ülésén a bizottság meghallgatta és megtárgyalta Gyapay Gábor jelentését az általuk (Gyapay és Szemerei Zoltán) meglátogatott három egyházi iskolában szerzett tapasztalatokról (Szemerei Zoltán távollétében az ő írásos jelentését hallgatták meg). A beszámoló alapján Gyapay Gábor elkészített egy konkrét tervezetet is az iskola anyagi, tárgyi és szellemi problémáiról. A vita során tisztázódott, hogy sok olyan kérdés van, ami csak a jövő fejlődésének ismeretében oldható meg, de a kérdések felvetése így is szükséges.

A hívek és a nagyközönség a húsvéti pásztorlevél útján értesültek hivatalosan a fejleményekről: „Ebben a húsvéti reménységben osztjuk meg egész egyházunk két nagy örömét gyülekezeteinkkel. Egyházunk és az állam közötti tárgyalások eredményeképpen evangélikus középiskola nyithatja meg újra kapuit, reménységünk szerint 1989 szeptemberében a híres budapesti, volt Fasori Gimnázium épületében. Így végre evangélikus egyházunknak is lehet 1952 után újra – a többi magyarországi történelmi egyházhoz hasonlóan – egyházi középiskolája. A gyülekezeti presbitériumok és közgyűlések hivatottak arra, hogy eldöntsék, milyen

összeggel kívánják támogatni az egyházközség rendszeres, évi költségvetésében gimnáziumunkat. Gyülekezeteink az elmúlt évszázadok alatt sok-sok iskolát építettek és tartottak fenn nagy áldozatokkal... Olyan fiatalokat szeretnénk nevelni gimnáziumunkban és Akadémiánkon, akik – hűségesen evangélikus történelmi hagyományainkhoz – istenfélelemben és hazaszeretetben élnek és dolgoznak majd egyházunk és népünk javára.”

Ettől kezdve egyre konkrétabb és egyre gyorsuló ütemű munka kezdődött, amely több fórumon folyt. A Közös Bizottság a fasori épületben ülésezett. Itt az egyházat dr. Harmati Béla, dr. Frenkl Róbert, dr. Gyapay Gábor, dr. Kotsis István, dr. Luthár Jenő és Szemerei Zoltán képviselték. Több kérdést kellett tisztázni. Az első a megállapodásnak azon pontja volt, hogy az épületben egy ideig az iskola és az OPI együtt dolgozzon. Ennek a kivihetetlenségét mind az iskola képviselői, mind az OPI első perctől látta, így létrejöhetett a megállapodás, hogy az iskolának az egész épületre szüksége van, és emellett az OPI sem tudna az iskola tevékenysége mellett nyugodtan dolgozni. A következő megtárgyalandó kérdés az épület átadása volt. A megbeszéléseket a megértés és a másik fél véleményének tiszteletben tartása jellemezte. Az OPI tudomásul vette az átadás elkerülhetlenségét. Helyzetét sok tényező szabta meg. Ebben az időben került napirendre a kulturális intézmények háttérszervezeteinek csökkentése, így az OPI nagy létszámlenörzés előtt állt. Másrészt az intézmény a főváros több pontján volt szétszórva, így egy területi egyesítés is szükséges volt. A harmadik kérdés az idő volt, hiszen egy ilyen kiterjedt érdekkörű szervezet olyan átköltöztetése, hogy közben a munka folyamata ne szakadjon meg, nem volt könnyű feladat. Az iskola részére is sürgető volt a kérdés, hisz a kezdés időpontja 1989. szeptember 1-re volt kitzve és addig hatalmas átépítésre és belső felszerelésre meg ellátásra volt szükség. Az időpontok fokozatosan változtak, végül sikerült egy menetrendben megállapodni. Az épület udvari szárnyát 1989. április 1-ig adják át és az utcai szárnyat július 1-jén kapja meg az iskola. Mindkét fél számára rendkívül szoros volt ez az időrend.

A másik nagy probléma az átépítés lebonyolítása volt. A felmérést egy hattagú műszaki bizottság végezte. Ennek vezetője Honos János építészmérnök volt, aki mint 1943-ban érettségizett fasori diák vállalta, hogy az átépítés összes tervét térítésmentesen elkészíti. (Ezzel másfél millió forintot takarított meg az iskola céljaira!) Az egyház részéről megbízott vezető Gryllus Vilmos építészmérnök volt. A felmérésben és a további műszaki kérdések megoldásában részt vettek Kotsis Iván, Lajta Károly, Szabó István és Somlai Miklós műszaki szakemberek, az építkezés különböző szakterületeinek képviselői. Bejárták az épületet, és felmérték a felmérhető feladatokat, jelezve, hogy számos kérdés csak a lebonyolítás során derülhet ki. A következő kérdés a kivitelezés megszervezése lett. Somlai Miklós, aki egyébként a Magyar Rádió beruházási osztályának volt a vezetője, szervezte meg a vállalkozásokkal való kapcsolatfelvételt. Az ügyek bonyolítását a Kommunális Beruházási Vállalat végezte Szanyi József igazgató úr vezetésével. A helyszínen számos kiemelkedő szakemberrel ismerkedtünk meg. Közülük is az egyik legtevékenyebb és az iskola kérdésével azonosuló Seress Lászlóné építészmérnök volt. A kivitelezést a Dömös székhellyel működő Építőipari Szövetkezeti Közös

Vállalat Tóth László igazgató úr irányításával vállalta. Itt is azt tapasztaltuk, hogy mind a mérnöki irányítás, mind a művezetés, mind a munka közvetlen végzése során az iskola ügyével való csodálatos megértés és azonosulás bontakozott ki a legrövidebb idő múlva. Gyapay Gábor – mint volt diák és volt tanár és ekkor már megbízott szervező igazgató –, igyekezett a helyszínen mindent figyelemmel kísérni. Eleinte bizonyos bizalmatlanságot figyelhetett meg a munkások részéről, később, egy-két hét múlva viszont fölmérték, hogy a jelenléte az ő munkájukat könnyíti meg, így igen megértő munkakapcsolat jött létre, és az egész műszaki gárda az iskola ügyének lelkes előmozdítójává vált. Köszönet illeti meg őket, mert ezen lelkesedés nélkül a szeptember 1-jei kezdés nem lett volna megvalósítható.

A belső építészeti munkákat egy három tagból álló együttes vállalta: ifj. Gryllus Vilmos építészmérnök, Simon Katalin és Baranics András belső építészek először fölmérték az épületet, az iskola igényeit, majd az építő vállalattal tisztázták, hogy a berendezés érdekében milyen építészeti, elektromos szerelési, valamint gépészeti változtatásokra lenne igényük. Ezután fölmérték a beszerzési lehetőségeket, az árakat, és ezek alapján indulhatott meg az elkészült épületrészek belső berendezése. A munka során az alkori adott lehetőségek szerint a legjobb minőségű berendezések kerültek beépítésre.

A „diplomáciai” és műszaki munkákkal párhuzamosan lázasan folyt az iskola jogi és személyi kérdéseinek megoldása is. 1988. június 17-én ült össze az Evangélikus Gimnázium Újraindítását Előkészítő Bizottság dr. Fekete Zoltán országos felügyelő elnökletével. Ekkor megtárgyalták az Evangélikus Gimnázium Védnökségének lehetőségét és a felkérendő tagok névsorát. Fölmérték az Evangélikus Gimnázium Intézőbizottságának megszervezése is. Ennek feladata a tényleges szervező munka végzése lett. Négy munkabizottságot is választottak: a) építési albizottságot, b) pénzügyi albizottságot, c) tanulmányi albizottságot és d) felszerelési albizottságot. Az ülés a számba jöhető személyeket is fölmérte, és beszámolt az eddigi pénzbeli felajánlások állásáról.

1988. október 10-én az Evangélikus Gimnázium Bizottság igen sok aktuális kérdést áttekintett: Honos János, budavári presbiter, 1943-ban érettségizett fasori diák által készített átépítési tervet és annak engedélyezését; az iskola épületének jogi okmányait; az OPI-val folytatott tárgyalásokat; az anyagi alapok növekedésének és növelésének kérdését; a külföldi hittestvérekhez intézendő segélykérést; az eddig is munkát végzőkkel kötendő munkaszerződés kérdését; a tanári állások betöltésének ügyét; a tanulók jelentkezését az új iskolába; a napközi foglalkoztatással felmerülő anyagi és helyi kérdést, valamint az internátus átmeneti „kosztos diák” vagy állami kollégium vagy a főtí Mandák otthon igénybevételével történő megoldását; a kialakítandó tanulócsoporthoz számát (3 első, 2 második és 1 harmadik osztály indítása merült föl); a bevezetendő tanterv és a tanári pályázatok elvi problémáit. A Bizottság köszönetet mondott Honos János önzetlen munkájáért és dr. Gyapay Gábort megbízta a szervező igazgatói tennivalók ellátásával. A gimnázium megalakulása ünnepélyes kihirdetésének feladatát ellátó rendkívüli közgyűlést 1988. december 8-ára tűzte ki a Bizottság.

A rendkívüli közgyűlés „Ünnepi Nyilatkozat”-ot adott ki: Isten iránti hálaadásra hívjuk föl gyülekezeteinket, híveinket a Budapesti Evangélikus Gimnázium

újraindulásakor. Az iskola régi jelmondatát a Példabeszédek könyvéből vette: „A bölcsesség kezdete az Úrnak félelme” (9,10). Egyházunk bibliai evangéliumi hagyományai szerint szeretnénk oktatni és nevelni gyermekeinket az Úr félelmére, tiszteletére, szeretetére. Szolgálja a most újrainduló iskola egyházunk hagyományaihoz híven Isten dicsőségét, Jézus Krisztus megismerését, népünk és országunk és az egész világ előbbre jutását erkölcsi és tudományos ismeretekben. Isten áldását kérjük egyházunk és iskolánk életére és munkájára.

Ezzel ország-világ előtt nyilvánvalóvá lett a Fasor újjászületése. Nem várt nagyságú sajtóvisszhangja lett ennek az ügynek. Tömegével jelentek meg az ismertetések, a riportok az iskoláról, nemcsak itthon, hanem külföldön is: Németországban, Finnországban, az USA-ban és Kanadában.

A Fasori Öregdiákok Baráti Köre is munkába lendült. Itthon és külföldön mozgalmat indítottak az iskola új felszerelése, eszközökkel, könyvekkel, hanglemezekkel, hangszalagokkal és tömértelen szertári tállyal való ellátására. Amint erre lehetőség kínálkozott, megindult az anyagi javak özönlése az iskola épülő helyiségeibe. Sok ezer könyv, rendkívül sok szemléltető eszköz és tárgy érkezett mind a biológiai, mind a kémiai és fizikai szertárba. Az idegen nyelvek tanításához tankönyvek, szótárak, hangszalagok és szakirodalom érkeztek. Ebből a munkából kivette részét a genfi Fasor Egyesület, amely fénymásológépet és az informatika laboratórium teljes felszerelését küldte el az iskolának.

Közben biztosítani kellett az építkezésekhez szükséges pénzt is. Az állammal való megegyezés alapján azokat a költségeket, amelyek az épület eredeti állapotának helyreállításához voltak szükségesek, az állam még a régi ellenszolgáltatás nélküli bérbevételi szerződés értelmében köteles volt ellátni, de az új igények által támasztott költségeket (pl. a koedukáció, az étterem, az új tantermek) már az egyháznak kellett fedeznie. Ehhez a gyülekezetek följajlásai és a Lutheránus Világszövetség adtak anyagi támogatást. Genfben 1989. február 28-án volt egy tárgyalás. Ismael Noko, az Egyházak Együttműködési Ügyosztálya elnöke vezetésével tárgyalás folyt a magyar egyház képviselői (dr. Nagy Gyula, dr. Harmati Béla, dr. Frenkl Róbert és dr. Gyapay Gábor) és több külföldi egyház, valamint a Lutheránus Világszövetség tisztségviselői között. Ennek eredményeként több adakozó jóvoltából kb. 18 millió forintnak megfelelő segílyt szavaztak meg, azzal, hogy a világszövetség ezt az összeget megelőlegezi.

1989. május 26-án az Evangélikus Gimnázium Igazgató Tanácsának értekezletén Honos János beszámolt az építkezés állapotáról, Szemerei Zoltán a pénzügyi helyzetről. Gyapay Gábor javaslatot tett a tanári kar személyi összetételéről, és megvitaták a vidéki tanulók elhelyezésének kérdését. A tanári kar kinevezéséről 1989. június 2-án az országos presbitérium is tárgyalt. A kiírt pályázatra 1989. március végéig 70 tanár adta be pályázatát. Már előzetesen bevonták az előkészítő munkákra az egykori evangélikus iskolák erre vállalkozó tanárait. Ki kell emelni közülük Reményi Gusztáv volt nyíregyházi tanárt, matematikust. A berendezési munkákra új erők is fölkértek, így Gadóné Kézdí Editet a biológiai szertár berendezésére, Szállkáné Gyapay Mártát pedig az idegen nyelvi terem beindítására. Ő már három éven át gyűjtötte az ehhez szükséges könyveket, szövegeket és hangszalagokat. A gazdasági ügyeket Sallay Zsuzsa intézte, míg az iskolatitkári

teendőket Éles Gabriella látta el. Így vált lehetségessé, hogy a megnyitásra felkészülhetett az iskola. Az internátus kérdése ideiglenesen a Maglódi úti állami internátussal együttműködve oldódott meg, de a vidéki tanulóink 1990. január 1-je óta a Fóton berendezett internátusban (a Mandák otthonban) kaptak helyet.

Gondoskodtunk a műszaki személyzet, a konyhai alkalmazottak és a takarítónők munkába állításáról is.

Az egyik leglényesebb munka a tanulók felvétele volt. Egy négytagú bizottság (az igazgató, egy humán és egy természettudományos tanár és a hitoktató, Kovácsházy Zelma) folytatták a felvételi beszélgetéseket. Előzőleg írásban magyarból és matematikából kellett önálló feladatokat megoldaniuk. Nem a tárgyi tudást bíráltuk el, hanem a készségeket és az emberi magatartást igyekeztünk felderíteni. Minden tanulóval személy szerint is elbeszélgettünk. Nevet nem tudtunk, csak számuk volt a tanulóknak, és csak a felvételi javaslat megtétele után néztük meg a neveket. A beszélgetéseket 1988. novemberben és decemberben folytattuk le, és fölvevünk 302 tanulót. Ezek 25%-a volt vidéki. Így az induláskor 5 első, 2 második és 1 harmadik osztállyal indulhattunk. Ez a létszám lehetővé tette, hogy egy tanári törzsgárda kialakítására is törekedhettünk.

Az egyre sűrűsödő munka közben érkezett el az indulás oly rég óhajtott pillanata. Országosan rendkívüli érdeklődés előzte meg, annál is inkább, mert Glatz Ferenc művelődésügyi miniszter iskolánkból nyitotta meg a tanévet, így a nyitó ünnepséget a tévé közvetítette.

A háromnapos ünnepségek szeptember 1-jén kezdődtek az új tanárok ünnepélyes eskütételével a Deák téri templomban. A templom teljesen megtelt a hívekkel, és Harmati Béla püspök úr a gimnáziumi vallástanárokkal együtt végezte a szertartást, és vette ki az esküt ezen a valóban megható istentiszteleten. Beszédében kifejtette, hogy „itt most nemcsak egy iskola indul újra nagy elvárásokkal, a tradíció gazdag örökségét felmutatva, messzi távlatokra kitekintő lehetőségekkel. Itt most az egész egyház indul újra! Itt nemcsak az iskola megújításáról, hanem egész egyházunk reformjáról, megújulásáról van szó!” A következő napon a tanévnyitásra került sor. Az istentiszteleten a püspök úr az iskola ígését választotta prédikációja alapigéjének: „A bölcsesség kezdete az Úrnak félelme”. A megnyitó ünnepély első szónoka Glatz Ferenc miniszter úr volt. Üdvözölte az újra megnyíló gimnáziumot, a tanárokat és a növendékeket és az ország valamennyi pedagógusát és diákját. Meg kell állítani a munkaerő értékének hanyatlását, és a társadalom műveltségi szintjét fel kell emelni. Az egész oktatási rendszert felül kell vizsgálni és ezen elvek alapján át kell alakítani... A közösség és a társadalom érdeke az, hogy az iskola padjait okos és színvonalas munkaerő hagyja el, és ezekből válasszódjanak ki a vezetők is. Mi az egyházakban azt a közösségmegtartó intézményegyettest látjuk, amelyek népeiket évszázadok óta először tanították írásra, olvasásra, és a közösségszervező értelmiség nevelésének keretei voltak... Felemelkedett volna-e Európa az elmúlt évezredben az egyházak nélkül?

Ezután dr. Nagy Gyula köszönte meg a miniszter szavait, és megtartotta üdvözlő beszédét. „Igazságos, emberséges, demokratikus társadalmat csak új emberek tudnak fölépíteni! Ennek az új embernek és vele együtt a társadalmi megújulásnak két fontos műhelye van: a család és az iskola”. Ezután Gyapay Gábor mint

igazgató szolt az ifjúsághoz, és megköszönte Barth Károly szobrászművésznek és feleségének az általa készített Luther-szobrot, amelyet a Teológiai Akadémia öntetett ki az iskola megajándékozására. Cselőtei László, az öregdiákok elnökének köszöntése után Frenkl Róbert felügyelő beszéde zárta az ünnepélyt.

A tanévnyitás harmadik eseménye a Zeneakadémián tartott hangverseny volt. A nézőtér megtelt az ünneplőkkel és érdeklődőkkel. A diplomáciai testület számos tagja is megtisztelte jelenlétével az iskolát.

A hangversenyen föllépett a Lutheránia vegyeskar, a Debreceni Kollégiumi Kántus, Tátray Vilmos Magyar Kamarazenekara. Vezényeltek Szokolay Sándor, Kamp Salamon és Weltler Jenő. Énekelt Melis György, orgonáltak Trajtler Gábor, Zászkaliczky Tamás és Peskó György. A hangverseny egyik nevezetessége volt, hogy Szokolay Sándor erre az alkalomra írt az iskola részére egy kórusművet a Példabeszédek könyvének szövegére. Ugyancsak aktualitás volt, hogy elhangzott Szokolay Sándor másik műve is: Ima rontás ellen... fohász Erdély falvaiért.

A nagyszerű hangversennyel lezárult az ünnepségsorozat, és a következő napon megkezdődhetett a tanítás...

Egy küzdelmes, mozgalmas, a jövőbe néző optimista szakasz lezárult, és megkezdődött egy új küzdelmekkel és szép eredményekkel kecsegtető új korszaka a föléledt Fasori Evangélikus Gimnáziumnak.

Boleratzky Lóránd

Még egyszer az országos felügyelői tisztségről

Nagy érdeklődéssel olvastam a Keresztyén Igazság előző számában Magassy Sándor: „Az országos felügyelői tisztség történetisége” című cikkét, amely az egyetemes felügyelői tisztség kialakulásával kapcsolatban sok érdekes adatot közöl. Mégis, több megállapításával, főleg pedig az intézmény megszüntetésével kapcsolatos álláspontjával nem tudok egyetérteni.

Az, hogy az országos felügyelői tisztség másodlagos kérdés vagy sem, viszonyítás kérdése. Távoll állt tőlem annak az álláspontnak az elfogadása, amelyre szerző céloz az 1791. évi zsinat történéseivel kapcsolatban, hogy ti. az egyházban csak akkor van rend és akkor biztosítható a fejlődés, ha a világi elem szerephez jut. Szerény fejtegetéseim egyrészt arra irányultak, hogy nem sérti-e a paritás elvét ennek az intézménynek a megszüntetése, másrészt pedig arra, hogy a helyébe állított új megoldás jogi szempontból kiállja-e a kritikát.

Nézzük a kérdést először a *paritás* szemszögéből. Az újonnan elfogadott egyházi törvények I. törvényének 18. §-a azt mondja, hogy „a Magyarországi Evangélikus Egyház törvényhozásában, kormányzásában és bíraskodásában az egyházi szervek összetételénél a paritás elve, vagyis a lelkészi és nemlelkészi elem egyenjogú befolyása érvényesül.” A jogszabály megfogalmazása, akárcsak az el-

múlt száz év zsinataiáé is, a paritás *elvéől* szól, és ezt mondja ki *generális elvnek*, nem pedig a lelkészi és nem lelkészi elem minden vonatkozásban való egyenlő személyi jogállását. Ezt igazolják az 1891–94. évi és az 1934–37. évi zsinatokon az egyetemes püspökséget elutasító határozatok, amelyek a paritás elvének sérelmét száz éven keresztül nem látták abban, hogy az egyetemes felügyelőnek a párdarabja, az egyetemes püspök hiányzik. Ennek nyilvánvalóan az a magyarázata, hogy a püspököknél mutatkozó többletjogok ily módon *egyenlítődnék ki* az egyetemes felügyelőnél. Kár itt hatalmi harc veszélyét felidézni egyházi és világi elem között, csak a paritás jogi tartalmáról van szó. Ez a kérdés egyébként a bíróságok összetételénél is felmerült, hisz a jogi képesítést csak a tanácsvezetőnél kívánja meg a törvény. Páratlan számú bírósági tanácsnál hogyan érvényesül a paritás elve? Sehogy sem, hiszen, ha a tanács tagja két lelkész, akkor még a szakképzettség jogi vonalon is megkérdőjelezhető. Azt a javaslatomat, hogy legyenek a tanácsok páros számúak, és döntsön az elnök szava, a zsinat nem fogadta el.

Persze azon is el lehet tündődni, hogy ha a XVIII. század közepén feltűnnek az országos felügyelői tiszt csírái, miért nem lehet történetiségről beszélni. Akármilyen tényezők játszottak is közre az intézmény kialakulásánál, a 250 éves múlt aligha vitatható el.

A szerző elismeri ugyan, hogy a küzdelmes kor megérlelte azt a gondolatot, hogy az evangélikus klérikusoknál nagyobb tekintéllyel bíró világi előjárók képviseljék egyházunkat a hatalommal szemben, de mintha helytelenítené, hogy leginkább ugyanannak a három családnak tagjai töltötték be ezt a tisztséget. Végső következtetésként azt a megállapítást vonja le, hogy míg az elnyomatás korában egyetemes felügyelőink egyértelműen pozitív szolgálatot végeztek egyházunkban, „addig a XIX–XX. században ez a szerepük *kiüresedett*, majd *negatívvá* vált.” Úgy gondolom, hogy a szerző a kiüresedésen azt érti, hogy az országos felügyelő jogköre csökkent, ami valóban igaz, de ugyanakkor azt is meg kell állapítani, hogy a tőle elvont jogkör valahol pozitíven jelentkezett, mégpedig lelkészi oldalon. A „negatívvá válás” summás megállapítást aligha lehet általánosan használni, hisz Radvánszky Albert 25 éves egyetemes felügyelői szereplése igen pozitívan értékelhető. Az Ordass-per egyik vádlottjaként órá is börtön várt, csak szívrohama mentette meg ettől. Természetes, hogy amikor az egyházi autonómia megsértésével az államhatalom ültette be vezető pozíciókba saját embereit, a helyzet gyökeresen rosszra fordult. De nem ugyanaz volt a helyzet a totalitárius rendszer alatt a püspököknél, mint az országos felügyelőnél? Az ő szerepük mindig pozitív volt? Vajon nem pozitíven kell-e értékelni a jelenlegi országos felügyelőnek az egyházi reformok érdekében tett lépéseit és nyilatkozatait, köztük a közelmúltban a jogbiztonságra vonatkozót: „jogbizonytalanságot szülne egyfelől az anarchia, másfelől a nem kizárólag törvényes alapon gyakorolt egyház-kormányzás veszélye jelentkezne, ha bárki megkérdőjelezné a törvényeket, illetve azok megváltoztatását vetítené elő. Különösen veszélyes ez a 2001-ben bevezetendő háromkerületes új struktúrával kapcsolatban.”¹ Aligha lehet megalapozott-

¹ 2001. felé, 3. szám, 2. l.

nak tekinteni a szerzőnek azt a megállapítását, amellyel az országos felügyelő terhére írja a reformzsinat összehívásának több éven át való „szabotálását”, hisz őt 1989. dec. 6-án iktatták be tisztébe, az országos presbitérium pedig már 1988-ban döntött a zsinat összehívásáról (decemberben), s hamarosan megkezdődött a zsinatot előkészítő bizottságok munkája, a zsinat pedig 1991. jún. 8-án nyílt meg. A zsinat összehívásának jogkörét az új törvények értelmében többé nem egy személyben az országos felügyelő gyakorolja, hanem az elnökség.

Álljon itt egyik országosan elismert, legkiválóbb jogászunknak, Vladár Gábornak, a bányai egyházkerület volt felügyelőjének megállapítása: „Az egyetemes felügyelői tisztség megszüntetésének a tervét alig tudnám helyeselni. Egyházi szolgálatom körében állandóan tapasztaltam, hogy ez a tisztség nagy tekintéllyel kifelé szilárdságot ad kicsiny egyházunknak, befelé pedig mérsékli, kiegyenlíti a sajnos gyakran jelentkező vetélkedést, egyenetlenséget. Általánosságban pedig, a mai nyugtalan idöket nem tartom alkalmasnak mélyreható reformok keresztülvitelére.”² Úgy gondolom, hogy egy mindössze két szavazattöbbséggel elfogadott törvény az országos felügyelői tisztség megszüntetéséről nem tekinthető túl meggyőzőnek egy 250 éves intézmény felszámolásához.

A szerző a felett elsikklik, hogy az országos felügyelői tiszt megszüntetését követő új megoldás egyházjogi szempontból kiállja-e a kritikát, nem sokkal rosszabb-e a korábinál.

Nyilvánvaló, hogy leginkább az a legdemokratikusabb, a teljes legitimitációt biztosító megoldás, ha az országos elnökséget az ország valamennyi evangélikus gyülekezetének a közgyűlése választja. A jelenlegi megoldásnál nem valamennyi, hanem csak egy egyházkerület egyházközségei választják, valójában tehát igazából egy egyházkerület bizalmából megválasztott tisztviselőnek tekinthető. Az országos közgyűlés a hiányzó két egyházkerület gyülekezeteinek az akartkijelentését forma szerint pótolhatja ugyan, azonban ez a megoldás jogi síkon elég gyenge lábakon áll. Az egyház élén álló elnökségnél joggal elvárható lenne, hogy valamennyi egyházközség bizalmából foglalják el tisztségüket.

Mínthogy Luther nem állított fel modellt az egyházalkotmány mikéntjére nézve, csak azt hangoztatta, hogy az nem állhat ellentétben az egyház lényegével, nyilvánvaló, hogy a lehetőség nyitva áll – a lelkeszi tisztség kivételével –, bármelyik egyházi tisztség megszüntetésére. Az elmondottak alapján úgy gondolom, hogy a célszerűségi szempontok is az országos felügyelői tisztség fenntartása mellett szóltak, hisz ennek az évszázados tisztségnek a fenntartása akkor is indokolt lett volna, amikor a felügyelő többé már nem a patrónus szerepét tölti be. Az elzász-lotaringiai egyház alkotmánya is azért állított világi személyt az egyház élére, mert azt célszerűnek találta. Kár volt a magyar evangélikus egyházat egy értékes specifikumától megfosztani, és helyébe egy jogilag labilisabb megoldást erőltetni.

² Vladár Gábor 1951. dec. 27-én kelt leveléből.

id. Magassy Sándor

Végszó „az országos egyházi felügyelői tisztség történetisége” témához

Dr. Boleratzky Lóránd kiegészítő megjegyzéseihez¹ kapcsolódva ismételten rá kell mutatnom arra a tényre, hogy egy lehetséges – ám téves – történetfilozófiai elmélet tör lándzsát a történeti *fejlődés* mellett. Erre a legjobb példákat talán az ún. „dogmafejlődések” területén találjuk. Természetesen lehetséges, hogy egy-egy történéssorozat mindig új és új elemekkel bővül, de ebből nem következik az, hogy törvényszerűen „magasabb rendű” valóság alakul ki. Cikkem egésze – nemcsak címe – arról szól, hogy az országos felügyelői tisztt az egyháztörténelem egy pontján megformálódott, aztán bizonyos ideig létezett, s napjainkban – a jelek szerint – létezésének, küldetésének végéhez érkezett. Nem látunk a jövőbe. Ahogy a történelem egy pontján részben külső kényszerítésre, részben józan belső megfontolás alapján szükségessé vált létrehozása, és áldással járt működőképessége, úgy ez a jövőben is bekövetkezhet.

A professor „paritásról” szóló fejtegetései viszont fennakadnak a történelem szűrőjén. Nehéz ugyanis az egészen sajátos jogász logikától elszakadva értelmezni a klerikális „többletjogok” kiegyenlítését egy világi személy mindenek fölé való állításával, méghozzá egy olyan rendszerben, ahol minden szinten egyformán érvényesülhetnek a papi és világi felelősök jogai és kötelezettségei.

A történész nem gyanakszik és nem kombinál, hanem igyekszik megmaradni a tények világában. Az országos felügyelői tisztségviselők sorában ismétlődő családnevek nem váltanak ki belőle sanda helytelenítéseket. Megelégszik annak regisztrálásával, hogy az egyébként is tekintélyes világi személyek adtak súlyt és egyházunk számára pozitív tartalmat az országos felügyelői tisztségnek. Éppen ezek a pozitív családi és személyi vonatkozások jelentkeztek döntő hangsúllyal akkor, amikor a tisztségnek már megszűnt a korábbihoz mérhető tartalma.

Nem feltétlenül szükséges, hogy a jogász és a történész értékítélete mindenben egyezzen, így aligha jelent áthidalhatatlan szakadékot közöttünk az országos felügyelők személyének és tevékenységének helyenként eltérő megítélése. Fontos viszont, hogy a történész korrigálja egy korábbi pontatlanságát. Az országos felügyelők listájának vége helyesen így rögzítendő: dr. Mihályfi Ernő (1952–1972), dr. Fekete Zoltán (1973–1988), dr. Frenkl Róbert (1989–ma).²

A történelem végső soron azt bizonyítja, hogy ha valamire feltétlenül szükség van, még a leghetetelebb körülmények között is megszületik, ha pedig valamire nincs szükség, még abban az esetben is meghal, ha mindent elkövetünk életben tartásáért.

¹ Vö. Boleratzky Lóránd: Még egyszer az országos felügyelői tisztségről.

² Vö. *Evangelikus Naptár* 1973/78., 1975/81., 1982/60–62., 1990/67., 1991/58.

Dóka Zoltán

Egy út – egy sors

Keken András portréjához

Tavaly, amikor a Keken András és Kendeh György szenvedéseinek dokumentumait feltáró Rőzse-könyv megjelent, egy fiatal lelkésztársunk véleménye jutott el hozzám. A kolléga szerint a könyv Keken-portréjához az is hozzátartozott volna, hogy a szerző megírja: Keken András később „megalkudott”, hűtlen lett az „egyházi úthoz”, képviselője lett egy „hazug egyházi békepropagandának”, s „tévedését” halála előtt el is ismerte az őt meglátogató Ordass Lajosnak.

Ez a kemény kritika elgondolkodtató, és mindenképpen választ kíván. Mint Keken András egykori harcostársa és barátja felelősnek érzem magam azért, hogy ilyen torz Keken-kép ne maradjon meg fiatal testvérünk lelkében. S mert nem tudom, hányan gondolnak még így Keken Andrára, azért írom válaszomat – az ifjú kolléga névtelenségét megőrizve – a nyilvánosság előtt.

Hadd bocsássak előre néhány megjegyzést. Először is örülök annak, hogy a fiatalok körében nő az érdeklődés a múlt iránt. Egyre többen akarják tudni az igazat a múltról, s egyre kevésbé elégedettek a hivatalos magyarázatokkal és a figyelem-elterelő, álkegyes tanácsokkal („mindenki bűnös!”, „előre kell nézni, nem hátra!” stb.). Az is öröndetes, hogy ragaszkodnak a múlt igaz felmérésénél nélkülözhetetlen erkölcsi kategóriákhoz, ahogy ezt fent említett fiatal kollégám is teszi.

Nincs könnyű dolguk! Hiszen immár tíz éve folyik egyházunkban a közelmúlt történetének átirása a legváltozatosabb eszközökkel, de egyetlen céllal: azok előtt, akiknek nincs közvetlen tapasztalatuk az eseményekről, így elsősorban a fiatalok előtt, elfedni, megszipítani, igazolni azoknak a múltját, akik a pártállam elkötelezettjei voltak, s ezért kapták jutalmul egyházi karrierjüket, megannyi egzisztenciális előnyüket s közvetlenül vagy közvetve mai pozíciójukat is. Nos, fiatal testvérünk kritikája erre a zártkörű, a belügyi szerveknél vagy az ÁEH-ban rendszeres jelentéstételre kötelezett csoportra érvényes. Keken András azonban soha nem tartozott ehhez a csoporthoz. Ő nem másokat megfigyelő és feljelentő, hanem folyamatosan megfigyelt és feljelentett, nem megjutalmazott, hanem büntetett személy volt haláláig! Ez a legfontosabb, amit Keken Andrásról e tekintetben tudni kell. De nemcsak az ő esetében, hanem általában is itt húzódik az éles határvonal a múltban vállalt szerepek, utak és sorsok között. Aki ezt a határvonalat bármilyen indoklással el akarja mosni vagy akár csak halványítani is, az meghamisítja a történelmet, és az igazság rovására készít bűvőhelyet a valóban hűtlenek számára. Ezért kell fiatal testvérünk állításait alaptalan vádaknak minősítenünk, és határozottan elutasítanunk. Ő nyilván akaratlanul is eszköze lett annak a lejáratási kampánynak, amelyet saját múltjuk leplezésére éppen a valóban hűtlenek folytatnak a fordulat óta mindmáig olyanok ellen, akik annak idején úgy vettek részt az egyház életében, hogy nem adták el magukat a politikai hatalomnak, nem lettek árulók, hanem mindvégig megőrizték emberi becsületüket. Ez a kampány pszichológiailag érthető, de erkölcsileg menthetetlen.

Keken András nem lett hűtlen az „egyházi úthoz”! Neki az 1958-as állam-egyházi orvftámadás után két szenvedőtársához, Ordass Lajoshoz és Kendeh Györgyhöz képest nem az útja lett más, hanem a helyzete. Azokat radikálisan félreállították. Kizárták őket mind a gyülekezeti szolgálatból, mind az egyházi közéletből. Ordass Lajost az íróasztalához láncolták. Nem volt ugyan közvetlenül rendőri felügyelet alá helyezve, de állandó megfigyelés alatt tartották. Kendeh Györgyöt pedig a kistarcsai szeretetotthon szupplikánsává, állapotnevelő, beszerző, zsákoló napszámosává degradálták. Keken Andrást is kizárták az egyházi közéletből, de meghagyták a gyülekezetében. Ezt is csak azért tették, mert tudták, ha őt is eltávolítják a Deák térről, akkor szétmegy a gyülekezet, és az új püspök üres templomban fog prédikálni. Éppen ez volt Keken András 1958 utáni sorsának speciális terhe és megaláztatása: az „egyházi út” egyik vezéregyénisége alárendelve, kiszolgáltatva az „állami út” kulcsfigurájának! Azon kevesek közé tartozom, akiknek baráti bizalommal tárta fel a lelkét. Többször is elmondta, milyen irtózatoss teherként nehezedik reá ez a megalázó helyzet: állandóan háttérbe szorítva, mégis állandó döntéskényszerben lenni, ahol gyakran csak két rossz közül lehet választani a kisebbik rosszat! Neki naponként kellett megvívnia a harcot önmagával és a helyzetével, hogy megmaradjon az „egyházi úton”, vagyis ne az állami egyházpolitika kiszolgálója legyen, hanem az evangélium szolgája maradjon. Ha elbukott volna ebben a harcban, azt azonnal mindenki tudhatta volna. Akkor ugyanis nem maradt volna „bezárva” a Deák térre és kizárva a közéletből, hanem magas pozícióval jutalmazták volna árulásáért. De nem kapott jutalmat, magas pozíciót, sem kitüntetést, mert nem volt miért! Nehéz harcában egyet kapott, de azt nem emberektől, hanem magától Istentől: a megállás kegyelmét s vele a megőrzött becsület békességét és szabadságát.

Keken András nem volt „megalkuvó” sem! Legalábbis a szó negatív értelmében nem. Csupán a kompromisszum-készsége volt szinte utolérhetetlenül nagy és mindenki felé nyitott. Mindig bámultam hatalmas empatikus, „beleérző” képességét, amellyel még ellenségeinek gonoszságát, vagy éppen az őt megfigyelők és feljelentők erkölcsi gyengeségét is képes volt megérteni és megbocsátani. Megható s megörökítésre méltó példája ennek az az eset, amikor egy gyülekezetéhez tartozó diák bevallotta neki, hogy beszervezték, és éppen őt kell megfigyelnie. Ettől kezdve együtt írták a jelentéseket a beszervezők számára. Lelki nagyságának éppen ezt a néha egyenesen megrendítő vonását magyarázták s magyarázzák félre azok, akik negatív értelemben akarták vagy akarják őt bármi okból „megalkuvónak” minősíteni.

Kompromisszumra kész nyitottsága persze nem mindig talált viszonzásra. S ez gyakran szerzett neki keserű csalódást. Erre vonatkoztak a halála előtt a kórházban őt meglátogató Ordass Lajoshoz intézett utolsó szavai: „Tévedtem, Lajos, neked volt igazad!” Mi volt a „tévedése”? A nyitottsága Káldy Zoltán felé, akit megpróbált visszanyerni az „állami útról” az egyház számára. Ugyanis volt Káldy Zoltánnak egy olyan periódusa, amikor titokban kereste az utat az Ordass-vonal felé. Káldy ebbe engem is bevont, de a fő közvetítő Keken András volt. Káldynál ezt a közeledési szándékot az a csalódás váltotta ki, hogy felismerte: az állam jobban bízik bizonyos, őt nyíltan támadó személyekben, közöttük néhány teológ-

giai tanárban, mint őbenne. Ebben az áldatlan harcban, amelynek az állam csak örült, sőt gerjesztette is azt, Káldy hosszú ideig vesztesre állt. Ekkor ajánlotta fel Keken András a segítségét Káldy Zoltánnak egy gyenesdiási lelkészkonferencia nyilvánossága előtt. Ezt a felajánlását néhányan, akik az összefüggéseket nem ismerték, tévesen úgy értelmezték, s értelmezik még ma is, hogy Keken nyíltan Ordass ellen fordult, és átállt Káldy oldalára. Valójában pedig az történt, hogy Keken András az Ordass-vonal segítségét ajánlotta fel a megtámadott Káldy Zoltánnak. Ordass és Keken között ez az eset egyáltalán nem jelentett ellentétet, csupán véleménykülönbséget. Ordass eleve reménytelennek és irreálisnak tartotta Keken kísérletét, mert nem bízott sem az állam becsületességében, sem az ő püspöki székét jogtalanul elfoglaló Káldyban. Egy ideig Kekennel együtt én is láttam esélyt arra, hogy Káldy az egyházi ellenfeleivel, sőt magával az állammal szemben is stabilizálódik, és megindulhat egy tisztulási folyamat az egyház és állam viszonyában. (Átmeneti időre még Dezséry Lászlónak is sikerült ez a Rákosi-rendszerben!). Csak amikor az ÁEH észrevette Káldy elbizonytalanodását, és félreállítás helyett félelmes, megközelíthetetlen szoborrá magasztalta őt, akkor derült ki, hogy Ordassnak lett igaza. Így kell Keken András Ordasshoz intézett utolsó szavait érteni, és nem szabad abba belemagyarázni valamiféle „árulás” beismerését! Maga Ordass többször is nyilatkozott az ilyen félreértések ellen.

„Hazug, egyházi béke-propaganda” képviselője sem volt Keken András! 1956 után újjáalakult egyházunkban is a „békemunka”. Az evangélikus egyházi békebizottság elnöke Ordass Lajos, ügyvivő titkára Keken András, jegyzője pedig én lettem. De amikor az Ordass-vezetés elleni összeesküvés kirobbant, és Ordasst eltávolították püspöki hivatalából, akkor ennek a tevékenységünknek is vége szakadt. Amíg végeztük, éppen az volt a célunk, hogy egyházhoz méltóan történjék. Ordass és Keken egyöntetű álláspontja az volt, hogy semmitől ne húzódjunk el, ami igaz és fontos ügye a világnak. De vissza kell utasítani, ha tevékenységünket politikai propagandára akarják felhasználni. Ez így is történt. Amikor a békemunka ismét moszkvai propagandaeszközzé lett, akkor ebben nekünk már semmi szerepünk nem volt. Nem is lehetett volna, mert eltávolítottak minket a bizottságból.

Minden emberi szenvedést két tényező határoz meg: a teher és az erő. Van, aki ugyanazt a terhet könnyedén hordozza, míg a másik összeroskad alatta. Ezért nem lehet és nem is szabad az emberek szenvedését rangsorolni. Annyit azonban, úgy vélem, szabad megállapítani, hogy a radikális félreállítottság mozdulatlan terhénél, amit Ordass Lajos húsz évig viselt, s Kendeh György a mai napig hordoz, nem volt kisebb teher Keken Andrásé sem, aki állandó, idegőrlő zaklatottságban élt, naponként új döntések és új megaláztatások válaszüjtjai és kísértései előtt állt. Korai halálát is bizonyára ez az állandó idegfeszültség okozta. Semmivel sem volt ő kevésbé mártírja egyházunknak, mint két szenvedőtársa. Útja is, sorsa is egy volt velük mindhalálig.

Utószó

Már készen volt ez az írás, amikor levelet kaptam özv. dr. Keken Andrásnétól. Elküldte nekem férjének egy 1953. december 28-án kelt nyilatkozatát. Ennek hátterében egy üzenet állt, amely a börtönből már kiszabadult, de az egyházi szol-

gálatból továbbra is kizárt Keken Andrással azt a lehetőséget közölte, hogy visszatérhet Deák téri lelkészi állásába. Ő akkor egy építési vállalat anyagtelepén raktárosként dolgozott. A felajánlást elutasította. A nyilatkozatban nemleges válaszáat indokolja, megrendítő mélységgel és szépséggel. A Keken-hagyaték fénylő gyöngyszeme ez az írás! „Példamutató!” – írja róla Boleratzky Lóránd. Terray László pedig így értékeli: „... a Keken-levél szenzáció! Teológus írás, de egyben az aktuális helyzet konkrét megfogalmazása is. Ilyet még nem láttam. Személyi kérdésben ír, de ugyanakkor az egyház nyomorúságát (és dicsőségét is!) tükrözi.”

A szövegből vett szavakkal címezve tesszük közkinccsé Keken András nyilatkozatát. Ő maga nem adott címet írásának. Az özvegynek pedig megköszönjük e fontos dokumentum első közlésének jogát. Vele együtt reméljük, hogy ezzel végleg sikerül eloszlatni mindenféle gyanúsítást, félremagyarázást, és többé senki nem próbál éket verni azok közé, akiknek halálig tartó közös útjáról és sorsáról maga Keken András ezt írja: „Nehéz időkben velük annyira eggyé lettem, hogy a hűség, a barátság és a becsület normái ellen vétenék, ha magamat, sorsomat és utamat tőlük elszakítanám”.

*Tudjátok-é, ki volt ez az Ember Fia,
Kit a rőt gonoszság keresztfára vona?
Születése óta arról prédikála,
Hogy az egész világ békességben volna.
Bénákat, gyávákat, vakokat gyógyított,
Siketeknek hallást, némáknak szót adott,
Rest holtakat csak egy szóval feltámasztott.
A nappal, a holddal s csillagokkal játszott,
A nappal, a holddal s csillagokkal játszott.*

*Királyi zászlók lobognak
Fénylik titka keresztfáznak
Min az élet megöletett
Halálával nyert életet*

(A Csíksomlyói Passió befejező sorai)

Keken András

„... nemleges válaszom indoklása...”

Miután felmerült az a lehetőség, hogy a Deák téri lelkészi állást újból elfoglalhatom, félreértések elkerülése végett jónak látom nemleges válaszom indoklását – legalábbis vázlatosan – írásban is lefektetni.

Nemmel kellett válaszolnom, mert egyházi alkalmaztatásom ügye nemcsak az én ügyem, hanem beletartozik abba a problémacsoportba, melynek neve annak idején „Ordass-ügy” volt. S az is világos, hogy ennek a döntő fontosságú ügynek a következtében nemcsak én kerültem kívül az egyházon, hanem Kendeh György is. Egyforma mértékkel ítéeltünk meg annak idején, egyforma mértéket kell ránk alkalmazni ma is. Nehéz időkben velük annyira egyé lettem, hogy a hűség, a barátság és a becsület normái ellen vétenék, ha magamat, sorsomat és utamat tőlük elszakítanám. Ha tehát valamiféle „rehabilitálásról” van szó, akkor ennek mindhármunkra ki kell terjednie.

Ám ettől az etikai megfontolástól függetlenül lelkiismereti okokból is nemmel kellett válaszolnom. Nem tudom magamévá tenni azokat az új teológiai szempontokat, melyek a mai magyar evangélikus egyház mai magatartását és igehirdetését irányítják, vagy legalábbis irányítani igyekeznek. A „sötéria tou kosmou” alapvető fontosságú kérdésében egészében más a véleményem, mint az egyház hivatalos vezetőinek és tanítóinak. Én nem tudom jelentékteleníteni azt a határvonalat, mely „e világ” és az egyház között ténylegesen fennáll.

Nem tudom magamévá tenni a hivatalos egyház mai életét irányító új egyház-fogalmat sem. Egyház nem azért van, hogy összefogva a jó emberekkel, elősegítse az utópisztikus földi paradicsom felépítését, hanem azért, hogy úgynevezett jóknak és úgynevezett gonoszoknak hirdesse a törvényt és az evangéliumot, az Isten elkerülhetetlen ítéletét és mindenkinek felajánlott ingyen kegyelmét. Azért van egyház a világban, hogy mindenkinek megmutassa a bűntől, haláltól és kárhözattól való szabadulás egyetlen útját: Krisztust. Ha az egyház ehelyett más feladatot lát döntőbbnek, akkor egyház voltát feladta.

Nem helyeselhetem az egyháznak a szenvedők iránt tanúsított közönyét sem. Konkréte a kitelepítettekről van szó. Ismerjük el alázatosan, hogy az államnak van hatalma arra, hogy a maga irányító eszméinek értelmében szabadon cselekedjék az állampolgárok bizonyos csoportjaival. Hirdessük azoknak, akiket az állami akarat nehéz helyzetbe hozott, hogy zúgolódás, ellenkezés és lázadás nélkül engedelmeskedjenek a felsőbb hatalmasságnak. De ugyanakkor vigasztalással és a szeretet valóságos gyümölcseivel segítsük a szenvedőket, akár méltán, akár méltatlanul szenvednek. Helyes az, ha az egyház felemeli szavát akár a gyarmati népek szabadsága, akár a kiuzsorázott tömegek jóléte vagy egy esetleges háború szenvedéseinek elkerülése érdekében, de amikor távolra tekint és távoli nagy célok érdekében szól, szavának hitelét csak eggyel bizonyíthatja: ha a közelében lévő szenvedőkön segít. Mivel a hivatalos egyház a karitász egészen-közeli feladatai elől elzárkózott, sőt intésben részesítette azokat, akik minden politikától

függetlenül segíteni akartak elesett betegeken és öregeken, magatartását helyeselni nem tudom.

Világi életpályámon három év alatt nem kívántak tőlem mást, csak becsületes munkát. Keresztyén lelkiismeretem is arra kötelez, hogy így dolgozzam. Attól tartok, hogy az egyházi szolgálatot újból vállalva, vagy lelkiismeretem ellenére kellene cselekednem, vagy ha ezt nem tenném, új viszály magvait szórnam szét magam körül.

Végül még egy okom van arra, hogy nemet mondjak. Úgy gondolom, annak idején a köztünk lévő elvi és teológiai ellentétek személyi indulatok következtében váltak élesekké és veszélyesekké. Nincs semmi biztosítékom arra, hogy az indulatok lecsillapodtak, s hogy a jövőben esetleg újra jelentkező egészen elvi természetű különbségekből nem támadna-e megint vihar szegény fejem körül.

1953. dec. 28.

*

Nyilatkozat

Tudomásunkra jutott, hogy 1998. február 21-én, Lakiteleken néhai D. Ordass Lajos evangélikus püspökről megemlékező ülést rendeznek, amelynek lebonyolításában részt vesz a Magyarországi Evangélikus Egyház jelerlegi vezetősége is.

Alulírottak – mint az 1988-ban alapított Ordass Lajos Baráti Kör tagjai, akik éppen tíz éve elköteleztük magunkat Ordass püspök életművének gondozására és emléke tisztaságának megőrzésére – szükségesnek tartjuk a tervezett rendezvényt kapcsolatban a következőket kijelenteni.

D. Ordass Lajos püspök egész életszolgálatával azért küzdött, azért vállalta a Rákosi-rendszerben a börtönt, majd a Kádár-rendszerben a mindhalálig tartó félreállítását, de azért szállt szembe nyilvánosan annak idején a hitleri Németország birodalmi egyházának németesítő törekvéseivel is, mert meg akarta óvni az egyházat mindenfajta politikai összefonódástól. Azt akarta, hogy az egyház minden e világi lekötöttségtől szabadon végezhesse Istentől kapott, egyedülálló küldetését, az evangélium hirdetését, és egyedül Isten igéjére figyelve, szabadon gyakorolhassa Isten előtti felelősségét az egyes emberért, a hazáért, a nemzetért, az emberiség nagy családjáért, az egész teremtett világért. Ordass püspök, a vele együtt börtönt viselt lelkésztársaival, dr. Keken Andrással és Kendeh Györggyel együtt, azon a minden másnál nehezebb, keskeny úton járt, amelyen az egyház nem akarja klerikalizálni a politikát, de nem is engedi, hogy a politika szekularizálja az egyházat.

Ezért Ordass püspök emlékéhez méltatlannak tartjuk, hogy az ő politikai pártok felett álló, hitvalló magatartását és erkölcsi nagyságát olyan emlékülésen méltassák, amelyet a parlamenti választások küszöbén egy politikai párthoz kötődő alapítvány rendez.

Ugyanakkor joggal kelt visszatetszést az evangélikus egyház mai vezetőinek magatartása is. Ők, élükön Harmati Bélával, méltatlanok arra, hogy Ordass püspök emlékével foglalkozzanak, mert a fordulat előtt ahhoz a pártállami egyházpolitikát kiszolgáló csoporthoz tartoztak, amely élesen szemben állt Ordass püspökkel, és aktív része volt abban, hogy Ordass Lajost a pártállami erőszak kétszer is eltávolította püspöki szolgálatából. E mai vezetők 1989 után hat évig próbáltak kitérni Ordass püspök egyházi rehabilitációja elől. Csak amikor már nem tudták elhárítani az ismételt felszólításokat, akkor végeztették el – hiányosan – a rehabilitációt. Ezután viszont átváltottak Ordass püspök magasztalására, és úgy beszélnek, mintha Ordass Lajos szellemi, lelki örökösei lennének. Így akarják igazolni önmagukat, és eltakarni mai pozíciójuk pártállami eredetét. Ehhez tartozik a tervezett lakitelki összejövetel megrendezésében való közreműködésük is, ami világosan bizonyítja, hogy ma sem értik Ordass püspök elvi, teológiai alapállását, mert ugyanúgy összekeverik az egyházat és a politikát, ahogyan azt a pártállam idején is tették.

Végül meg kell mondanunk, hogy a meghirdetett rendezvényvel kapcsolatos visszasságokat feltáró állásfoglalásunk azért vált szükségessé, mert az emléknep kezdeményezői és szervezői kész helyzetet teremtettek, megkerülve az Ordass Lajos Baráti Kört, amelynek D. Ordass Lajosné – kezdettől fogva egészen a haláláig – fővédnöke volt, s amely magától az özvegytől kapott kizárólagos felhatalmazást például arra, hogy Ordass püspök irodalmi hagyatékát őrizze, és annak magyarországi kiadását biztosítsa. Eljárásuk – úgy véljük – nemcsak az Ordass Lajos Baráti Kört, hanem – sajnálatos módon – Ordass püspök emlékét is sérti.

Mindezek alapján elhibázottnak tartjuk az emléknep ilyen körülmények között történő megrendezését.

Budapest, 1998. január 27.

id. Kende György s.k.
ny. ev. lelkész
az OLBK alapító tagja és titkára

özv. dr. Keken Andrásné s.k.
az OLBK alapító tagja

Botta István s.k.
ny. ev. lelkész, történész
az OLBK alapító tagja

id. Magassy Sándor s.k.
ny. ev. lelkész, történész
az OLBK alapító tagja

Dr. Herényi István s.k.
ny. ügyvéd
az OLBK alapító tagja

Dr. Herényi Istvánné s.k.
az OLBK alapító tagja

Ittész Gábor s.k.
ev. lelkész
az OLBK alapító tagja
a „Keresztyén Igazság” c. folyóirat
szerkesztője

Ittész János s.k.
ev. lelkész
az OLBK alapító tagja

Dr. Novák Károly s.k.
író
az OLBK alapító tagja
Bajcsy-Zsilinszky Endre
börtöntársa

Zászkaliczky Pál s.k.
ev. lelkész
az OLBK alapító tagja
az Evang. Teológus Otthon
igazgatója

Dr. h.c. Dóka Zoltán s.k.
ny. ev. lelkész
az OLBK alapító tagja

Dóka Zoltánné s.k.
ny. ev. lelkész
az OLBK alapító tagja

Pártolótag:

Czellecz Zoltán s.k.
okl. építészmérnök
D. Ordass Lajos püspök veje

Tekus Ottó s.k.
ny. ev. lelkész
a FRATERNITAS lelkészegyesület elnöke

Dr. Cserháti Péter s. k.
orvos

ifj. Zászkaliczky Pál s. k.
mérnök

*

Szerkesztői jegyzetek

A Keken Andrással kapcsolatos cikkeinkhez Olvasóink figyelmébe ajánlom Keken András *A kompromisszum mint etikai probléma* c. előadását. Megjelent a Diakónia c. folyóirat 1984/2. számában (69–72. l.) és a Deák téri esték c. kötetben (kiadja: Keken Andrásné, Budapest, 1989. 65–72. l.).

Folyóiratunk 1997. nyári számában Pósfay György Ordass Lajos néhány kortársának későbbi életútjáról c. írásában foglalkozott dr. Radvánszky Antal személyével és munkásságával. Téli számunkban ehhez a témához fűzött kiegészítő megjegyzéseket Bonnyai Sándor. Sajnos csak megkésve jutott el hozzám az a – megbízható forrásból származó – információ, hogy Bonnyai Sándor levelében (1997. TÉL 36. lap, 6. bekezdés) téves az a közlés, hogy a Magyar Nemzeti Bank aranykészetét Radvánszky Antal mentette ki Svájcba, s az is, hogy „hiánytalanul haza is hozta a szállítmányt, amiért komoly kitüntetést kapott és jó állásajánlatot, de ő nem maradt itthon”. Valójában Radvánszky – 1944-es eltávazása után – csak 1956-ban, a forradalom alatt, mint „svájci újságíró” járt újra Magyarországon, illetve a 60-as évek végén és a 70-es években turistaként látogatott haza.

Téli számunk 12. oldalán alulról a 2. sorban a második név helyesen: dr. Vitális György. A 20. oldalon az utolsó bekezdés 4. sorában téves: V. törvény 49. § (3) bek. Helyesen: V. törvény 51. § (3) bek. – Az id. Magassy Sándor cikkében (22. lap, 4. jegyzet) szereplő tévedést, ill. hiányt a szerző maga korrigálja, ill. pótolja mostani számunkban.

A tévedésekért Olvasóink szíves elnézését kérem.

Zusammenfassung

Zu Beginn der Frühjahrtsfolge unserer Zeitschrift bringen wir eine Meditation von Bischof Ordass und die Predigt von György Kendeh sen. aufgrund Jn 20,1-10, die uns als aufrufende Botschaft zum Zeugnis und Dienst des freudigen Osterevangeliums dient. Nach den Gedenkzeilen an die 150. Jahreswende der Märzrevolution 1848, begrüßen wir István Botta, den früheren Redakteur unserer Zeitschrift, zu seinem 80. Geburtstag. László Adámi und Sándor Magassy sen. analysieren kritisch in ihren Schriften die gemeinsame LWB-Vatikan Deklaration, bezüglich der Rechtfertigungsfrage. Hernach folgt der letzte Teil der Erinnerungen von Gábor Gyapay über den Wiederbeginn des Evangelischen Gymnasiums FASOR. Lóránd Boleratzkys Artikel kehrt zum Problem des Landesinspektorenamtes zurück, dessen Aufhebung kritisierend. Sándor Magassy sen. fasst zusammen und beendet gleichzeitig die Debatte des Juristen und des Historikers über dieses Amt, das in den historischen Zeiten eine wichtige Rolle spielte, jedoch heutzutage problematisch geworden ist. Zoltán Dóka zeigt uns ein wahrheitsgetreues Portrait von András Keken, dem damaligen Mitkämpfer von Bischof Ordass. In unserer Dokumentenspalte lesen wir die Begründung von András Keken, warum er 1953 seine Pfarrstelle nicht angenommen hat, trotzdem ihm dazu die Möglichkeit angeboten wurde. Wir bringen auch die Deklaration in welcher die Unterfertiger ihren Protest gegen den für den 21. Feber geplanten (und inzwischen abgehaltenen) Ordass Gedenktages in Lakitelek, zum Ausdruck gebracht haben. Die Deklaration betont einerseits, dass die Politik im Gegensatz zur Theologie von Lajos Ordass steht und die Kirche hineinmischt, andererseits, jene die mit den einstigen Gegnern Ordass' in einem Lager waren, sodann seine Rehabilitierung verzögerten, unwürdig sind das Andenken des Bischofs zu feiern.

Summary

The Spring issue of our periodical opens with a meditation from bishop Ordass and a sermon from György Kendeh Sen. on the basis of John 20,1-10, in which he talks about how the good news of Easter calls for witnessing and serving. Following the lines which commemorate the 150th anniversary of the Revolution of 1848 we greet the 80-year-old István Botta, former editor of our periodical. László Adámi and Sándor Magassy Sen. give a critical analysis of the mutual declaration of the Vatican and the LWF concerning the question of justification. Gábor Gyapay concludes his memoir series about the re-establishment of the Fasor Lutheran grammar-school. The paper of Lóránd Boleratzky returns to the problem of the National Church Warden, criticizing the abolition of this office. Sándor Magassy Sen. summarizes and concludes in his short postscript the debate of the lawyer and the historian about this office which played an important role in historical times but became problematic in the present. Zoltán Dóka gives an authentic portrait of András Keken, the one-time fighting companion of bishop Ordass. In our Documents series we can read about the explanation András Keken gave in 1953 about why he did not take his place again as pastor, even though he was offered the possibility. We also bring the declaration in which the signers express their protest concerning the Ordass memorial day planned (and also held) on 21 February in Lakitelek. The declaration stresses on the one hand that the mixing of politics and church stands against the theology of bishop Ordass and on the other hand those who were once on the side of the those attacking bishop Ordass and later belated his rehabilitation are unworthy of commemorating the bishop.

E SZÁMUNK SZERZŐI

Adámi László lelkész	Nyáregyháza
Dr. Boleratzky Lőránd egyet. magántanár	Budapest
D. Dóka Zoltán ny. lelkész	Bag
Dr. Gyapay Gábor ny. gimn. igazgató	Budapest
† Dr. Keken András lelkész	Budapest
id. Kendeh György ny. lelkész	Budapest
id. Magassy Sándor ny. lelkész	Sikátor
† D. Ordass Lajos püspök	Budapest

*

Szeretettel hívjuk fel kedves Olvasóink figyelmét az Ordass Lajos Baráti Kör
alábbi kiadványaira:

Boleratzky Lőránd: Magyar evangélikus egyházjog (II. rész)	1000,- Ft
Ordass Lajos: Akikkel az Úton találkoztam	400,- Ft
Rózse István: A halál árnyékának völgyében	500,- Ft
Böröcz Sándor: Kiáltás a mélyből (4. kiadás)	600,- Ft
Dóka Zoltán: Márk evangéliuma (Kommentár)	1200,- Ft

*

A Keresztyén Igazság évi előfizetési díja: 400,- Ft + 100,- Ft postaköltség.

Egy szám ára 100,- Ft. Külföldre 10,- DM.

Folyóirataink és kiadványaink megrendelhetők:

Ordass Lajos Baráti Kör

1114 Budapest, Bocskay út 10.